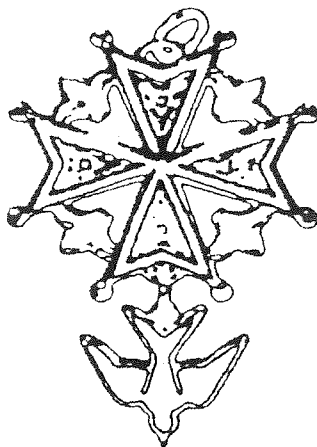

E. F. Karl Müller (Hrsg.)
Die Bekenntnisschriften der reformierten Kirche.
In authentischen Texten mit geschichtlicher Einleitung und Register
Nachdruck der Ausgabe Leipzig, 1903

Waltrop: Hartmut Spenner, 1999
(Theologische Studien-Texte 5, ISBN 978-3-933688-13-2)

Veröffentlichung der Texte im PDF-Format
durch die Bibliothek für Hugenottengeschichte (www.bfhg.de)
mit Genehmigung des Verlags Hartmut Spenner.

Bibliothek für
Hugenottengeschichte (BfHG)

antiquariat & verlag

hartmut spenner

Trotz intensiver Bemühungen konnten Erben des Herausgebers nicht ermittelt werden.
Sollten mit dieser Veröffentlichung dennoch Rechte Dritter berührt werden,
bitten wir um Nachricht an den Verlag Hartmut Spenner.

Theologische
Studien-Texte
(ThST)

Herausgegeben von
Hartmut Kreß, Rüdiger Liwak,
Wolfgang E. Müller

Band 5.1

Die Bekenntnisschriften

der
reformierten Kirche.

In authentischen Texten
mit geschichtlicher Einleitung und Register

herausgegeben

von

E.F.Karl Müller

hartmut spenner

waltrop 1999

11.

Der Genfer Katechismus von 1545.

Catechismus ecclesiae Genevensis,

hoc est, formula erudiendi pueros in doctrina Christi.

Auctore Joan. Calvino.

5

I. De fide.

Minister: Quis humanae vitae praecipuus est finis?

Puer: Ut Deum, a quo conditi sunt homines, ipsi noverint.

M. Quid causae habes, cur hoc dicas?

P. Quoniam nos ideo creavit, et collocavit in hoc mundo, quo 10
glorificetur in nobis. Et sane vitam nostram, cuius ipse est initium,
aequum est in eius gloriam referri.

M. Quod vero est summum bonum hominis?

P. Illud ipsum.

M. Quamobrem id tibi summum bonum habetur? 15

P. Quia eo sublato, infelicior est nostra conditio, quam quorumvis
brutorum.

M. Ergo vel inde satis perspiciamus, nihil posse homini infelicius
contingere, quam Deo non vivere.

P. Sic res habet. 20

M. Porro, quatenus vera est ac recta Dei cognitio?

P. Ubi ita cognoscitur, ut suus illi ac debitus exhibeatur honor.

M. Quatenus vero eius rite honorandi est ratio?

P. Si in eo sita sit tota nostra fiducia: si illum tota vita colere,
voluntati eius obsequendo, studeamus: si eum, quoties aliqua nos urget 25
necessitas, invocemus, salutem in eo quaerentes, et quidquid expeti
potest bonorum: si postremo, tum corde, tum ore illum bonorum omnium
solum auctorem agnoscamus.

M. Verum, ut haec discutiantur ordine, et fusius explicentur: quod
in hac tua partitione [Ed. pr.: petitione] primum est caput? 30

P. Ut totam in Deo fiduciam nostram collocemus.

M. Qualiter autem id fiet?

P. Ubi omnipotentem noverimus, et perfecte bonum.

M. Satisne hoc est?

P. Nequaquam. 35

M. Quamobrem?

P. Quia indigni sumus, quibus adiuvandis potentiam exserat, et in
quorum salutem, quam bonus sit, ostendat.

M. Quid ergo praeterea opus est?

P. Nempe ut cum animo suo quisque nostrum statuatur, ab ipso se 40
diligere, eumque sibi et patrem esse velle, et salutis auctorem.

M. Unde autem nobis id constabit?

P. Ex verbo ipsius scilicet, ubi suam nobis misericordiam in Christo exponit, et de amore erga nos suo testatur.

M. Fiduciae ergo in Deo collocandae fundamentum ac principium est, eum in Christo novisse.

5 P. Omnino.

M. Nunc, quaenam sit huius cognitionis summa, paucis audire abs te velim.

P. In fidei confessione, vel potius in formula confessionis, quam inter se communem habent Christiani omnes, continetur. Eam vulgo
10 symbolum apostolorum vocant, quod ab initio ecclesiae recepta semper fuerit inter omnes pios: et quod vel ab ore apostolorum excepta fuerit vel ex eorum scriptis fideliter collecta.

M. Recita.

P. Credo in Deum patrem omnipotentem, . . . [etc.]

15 M. Ut penitus intelligantur singula: in quot partes hanc confessionem dividemus?

P. In quatuor praecipuas.

M. Eas mihi recense.

P. Prima ad Deum patrem spectabit: secunda erit de filio eius
20 Iesu Christo, quae etiam totam redemptionis humanae summam complectitur: Tertia erit de spiritu sancto. Quarta de ecclesia et divinis in ipsam beneficiis.

M. Quum non nisi unus sit Deus: cur hic mihi tres commemoras, patrem, filium, et spiritum sanctum?

25 P. Quoniam in una Dei essentia patrem intueri nos convenit, tanquam principium et originem, primamve rerum omnium causam: deinde filium, qui sit aeterna eius sapientia: postremo spiritum sanctum, tanquam eius virtutem per omnia quidem diffusam, quae tamen perpetuo in ipso resideat.

30 M. Inde significas, nihil esse absurdi, si in una divinitate distinctas constituamus has tres personas, Deumque propterea non dividi.

P. Ita est.

M. Recita iam primam partem.

P. Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem coeli et terrae.

35 M. Cur patrem nominas?

P. Christi primum quidem intuitu: qui et sapientia eius est, ab ipso genita ante omne tempus, et missus in hunc mundum, declaratus fuit eius filius. Hinc tamen colligimus, quum Deus Iesu Christi sit pater, nobis quoque esse patrem.

40 M. Quo sensu nomen illi omnipotentis tribuis?

P. Non hoc modo potentiam ipsum habere, quam non exerceat: sed omnia ipsum habere sub potestate et manu: providentia sua gubernare mundum, arbitrio suo omnia constituere: omnibus creaturis, prout visum est, imperare.

45 M. Itaque non otiosam Dei potentiam fingis: sed talem esse reputas, quae manum operi semper admotam habeat: sic ut nihil, nisi per ipsum, eiusque decreto, fiat.

P. Sic est.

M. Quorsum addis creatorem coeli et terrae?

50 P. Quoniam per opera se nobis patefecit: in illis quoque nobis

quaerendus est. Neque enim essentiae eius capax est mens nostra. Est igitur mundus ipse veluti speculum quoddam, in quo eum possimus inspicere: quatenus eum cognoscere nostra refert.

M. Per coelum et terram an non quidquid praeterea creaturarum exstat, intelligis? 5

P. Imo vero: sed his duobus nominibus continentur omnes, quod aut coelestes sint omnes aut terrenaе.

M. Cur autem Deum creatorem duntaxat nuncupas: quum tueri conservareque in suo statu creaturas multo sit praestantius, quam semel condidisse? 10

P. Neque vero hac particula indicatur tantum, sic opera sua Deum semel creasse, ut illorum postea curam abiecerit. Quin potius sic habendum est, mundum, ut semel ab eo fuit conditus, ita nunc ab eo conservari: nec aliter et terram, et alia omnia stare, nisi quatenus eius virtute et quasi manu sustententur. Praeterea, quum sic omnia sub manu 15 habeat, inde etiam conficitur, summum esse moderatorem omnium ac dominum. Itaque, ex quo creator est coeli ac terrae, intelligere convenit, eum esse unum qui sapientia, bonitate, potentia, totum naturae cursum atque ordinem regat: qui pluviae simul ac siccitatis, grandinum, aliarumque tempestatum, ac serenitatis sit autor: qui benignitate sua 20 terram foecundet, eamque rursus, manum suam reducendo, sterilem reddat, a quo sanitas simul ac morbi proveniant: cuius denique imperio subiaceant omnia et nutui obsequantur.

M. De impiis autem et diabolis quid sentiemus? an eos quoque dicemus illi subesse? 25

P. Quanquam spiritu eos suo non gubernat, sua tamen potestate, tanquam freno, eos coercet, [(ut)] ne movere quidem se queant, nisi quoad illis permittit. Quin etiam voluntatis suae facit ministros, ut inviti ac praeter suum consilium exsequi, quod illi visum fuerit, cogantur.

M. Quid ad te ex eius rei cognitione utilitatis redit? 30

P. Plurimum. Male enim ageretur nobiscum, si diabolis et impiis hominibus praeter Dei voluntatem quidquam liceret: adeoque tranquillis animis nunquam essemus, nos eorum libidini expositos esse cogitantes. Verum, tunc demum tuto conquiescimus, ubi frenari eos Dei arbitrio, et tanquam in arce¹⁾ contineri scimus, ne quid, nisi eius permissu, 35 possint: quum praesertim Deus ipse nobis se tutorem fore, salutisque praesidem receperit.

M. Nunc ad secundam partem veniamus.

P. Ea est: credere nos in Iesum Christum filium eius unicum, Dominum nostrum. 40

M. Quid praecipue complectitur?

P. Filium Dei nobis esse servatorem: simulque modum explicat, quo nos a morte redemerit, vitamque acquisierit.

M. Quid sibi vult nomen Iesu, quo eum appellas?

P. Quod Graecis significat nomen σωτήρ. Latini proprium nomen 45 non habent, quo bene vis eius exprimatur. Itaque, salvatoris vocabulum vulgo receptum fuit. Porro filio Dei hanc appellationem indidit angelus, ipsius Dei iussu.

¹⁾ So Inst. 1550. Ed. pr. fälschlich: arte. N. areto.

- M. Estne hoc pluris, quam si homines illi indidissent?
- P. Omnino. Nam quum sic nuncupari velit Deus, talem quoque esse prorsus necesse est.
- M. Quid deinde valet nomen Christi?
- 5 P. Hoc epitheto melius etiamnum exprimitur eius officium. Significat enim unctum esse a patre in regem, sacerdotem ac prophetam.
- M. Qui scis istud?
- P. Quoniam ad hos tres usus scriptura unctionem accommodat. Deinde haec tria, quae diximus, saepe Christo tribuit.
- 10 M. Sed quo olei genere unctus fuit?
- P. Non visibili: quale in consecrandis antiquis regibus, sacerdotibus et prophetis fuit adhibitum, sed praestantiori: hoc est, spiritus sancti gratia, quae veritas est externae illius unctionis.
- M. Quale vero hoc eius regnum est, quod commemoras?
- 15 P. Spirituale, quod verbo et spiritu Dei continetur: quae iustitiam et vitam secum ferunt.
- M. Sacerdotium vero?
- P. Officium est ac praerogativa sistendi se in Dei conspectum, ad obtinendam gratiam: et sacrificii, quod illi acceptum sit, oblatione iram
- 20 eius placandi.
- M. Iam quo sensu prophetam Christum nominas?
- P. Quia quum in mundum descendit, patris se legatum apud homines, et interpretem professus est: idque in eum finem, ut patris voluntate ad plenum exposita finem poneret revelationibus omnibus et prophetiis.
- 25 M. Sed percipisne inde fructum aliquem?
- P. Imo non alio spectant omnia haec, nisi in bonum nostrum. Nam his donatus est Christus a patre, ut nobiscum ea communicet, quo ex eius plenitudine hauriamus omnes.
- M. Edissere hoc mihi paulo fusius.
- 30 P. Spiritu sancto repletus, perfectaue omnium eius donorum opulentia cumulatus fuit, quo nobis ea impertiat, cuique scilicet pro mensura, quam nobis convenire novit pater. Ita ex eo, tanquam unico fonte, haurimus quidquid habemus bonorum spiritualium.
- M. Quid nobis confert eius regnum?
- 35 P. Nempe, quod eius beneficio ad pie sancteque vivendum vindicati in libertatem conscientiarum, spiritualibusque eius divitiis instructi, potentia quoque armamur, quae ad perpetuos animarum nostrarum hostes, peccatum, carnem, Satanam, et mundum, vincendos sufficiat.
- M. Ad quid autem sacerdotium conducit?
- 40 P. Primum, quod hac ratione mediator est noster, qui nos patri reconciliet: deinde, quod per eum accessus nobis patefactus est ad patrem, ut in eius conspectum cum fiducia prodeamus, ipsi quoque nosque et nostra omnia illi in sacrificium offeramus. Atque ita collegas nos quodammodo suos facit in sacerdotio.
- 45 M. Restat prophetia.
- P. Quum filio Dei magisterii collatum sit munus in suos: finis est, ut vera eos patris cognitione illuminet, erudiat eos in veritate, et domesticos Dei discipulos efficiat.
- M. Huc ergo redeunt quae dixisti omnia, Christi nomen tria officia

comprehendere, qua in filium contulit pater, ut vim eorum ac fructum in suos transfundat.

P. Sic est.

M. Cur filium Dei unicum nuncupas, quum hac quoque appellatione nos omnes dignetur Deus? 5

P. Quod filii Dei sumus, non id habemus a natura, sed adoptione et gratia duntaxat: quod nos eo loco habeat Deus. At Dominus Iesus, qui ex substantia patris est genitus, uniusque cum patre essentiae est, optimo iure filius Dei unicus vocatur: quum solus sit natura.

M. Intelligis ergo, hunc honorem eius esse proprium, qui naturae 10 iure illi debeatur; nobis eum autem gratuito beneficio communicari, quatenus sumus eius membra.

P. Omnino. Itaque eius communicationis intuitu, alibi nominatur primogenitus inter multos fratres.

M. Qualiter Dominum esse nostrum intelligis?¹⁾ 15

P. Sicut a patre constitutus est, ut sub imperio suo nos habeat, ut Dei regnum administret in coelo et in terra, sitque hominum caput et angelorum.

M. Quid sibi vult quod postea sequitur?

P. Modum ostendit, quo filius unctus est a patre, ut nobis esset 20 salvator. Nempe, quod assumpta carne nostra iis perfunctus est omnibus, quae ad salutem nostram erant necessaria: sicut hic recensentur.

M. Quid his duabus sententiis significas, conceptum esse ex spiritu sancto, natum ex Maria virgine?

P. Formatum in utero virginis fuisse, ex eius substantia, ut esset 25 verum semen Davidis, qualiter vaticiniis prophetarum praedictum fuerat: id tamen mirifica arcanaque spiritus virtute fuisse effectum, absque virili coitu.

M. Eratne igitur operae pretium, ut carnem nostram indueret?

P. Maxime. Quia inobedientiam ab homine admissam in Deum 30 necesse erat in humana quoque natura expiari. Nec vero aliter mediator esse noster poterat, ad conciliationem Dei et hominum peragendam.

M. Christum ergo oportuisse hominem fieri dicis: ut, tanquam in persona nostra, salutis nostrae partes impleret.

P. Ita sentio. Nam ab ipso mutuemur oportet, quidquid nobis apud 35 nos deest: quod fieri aliter nequit.

M. Verum, cur id a spiritu sancto effectum est, ac non potius communi usitataque generationis forma?

P. Quoniam penitus corruptum est humanum semen, in generatione filii Dei intercedere spiritus sancti opus decuit: ne hac contagione 40 attingeretur, sed esset puritate perfectissima praeditus.

M. Hinc ergo discimus, eum qui alios sanctificat, immunem ab omni macula esse puritateque, ut ita loquar, originali fuisse ab utero praeditum, ut totus Deo sacer esset, nulla humani generis labe inquinatus.

P. Sic intelligo. 45

¹⁾ Diese Frage fehlt hier in den französischen Ausgaben und folgt erst vor der Frage: „Cur a natalibus etc.“ 121, 1. Dies hat in späteren lat. Drucken zur fast wörtlichen Wiederholung an der späteren Stelle geführt.

M. Cur a natalibus protinus ad mortem, ommissa totius vitae historia, transsilis?

P. Quia hic non tractantur, nisi quae redemptionis nostrae ita sunt propria, ut eius substantiam quodammodo in se contineant.

5 M. Cur non simpliciter uno verbo mortuum fuisse dicis: sed praesidis quoque nomen adiicis, sub quo sit passus?

P. Id non ad historiae fidem modo spectat, sed ut sciamus mortem eius coniunctam cum damnatione fuisse.

M. Expone hoc clarius.

10 P. Mortuus est, ut poena nobis debita defungeretur, atque hoc modo ab ea nos eximeret. Quum autem omnes nos, sicuti peccatores sumus, obnoxii essemus Dei iudicio, quo vicem nostram subiret, sisti in conspectum terreni iudicis voluit, damnarique eius ore, ut coram coelesti Dei tribunali absolveremur.

15 M. Atqui insontem Pilatus eum pronunciat: itaque non damnat pro malefico.

P. Utrumque animadvertere convenit. Ideo enim eius innocentiae testimonium reddit iudex, ut testatum fiat, non ob propria ipsum maleficia plecti, sed nostra. Solenni tamen ritu interea damnatur eiusdem
20 sententia, ut palam fiat, iudicium, quod merebamur, tanquam vadem nostrum subire, quo nos a reatu liberet.

M. Bene dictum. Nam si peccator esset, non idoneus vas esset, ad solvendam alieni peccati poenam. Ut tamen eius damnatio nobis in absolutionem cederet, censi eum inter maleficos oportuit.

25 P. Sic intelligo.

M. Quod crucifixus fuit, an plus habet momenti, quam si alio quolibet mortis genere affectus foret?

P. Omnino: quemadmodum etiam admonet Paulus, dum in ligno suspensum scribit, ut nostram in se maledictionem susciperet, quo ab ea
30 solveremur. Genus enim illud mortis execratione damnatum erat.

M. Quid? an non irrogatur filio Dei contumelia, quum dicitur maledictioni fuisse subiectus, etiam coram Deo?

P. Minime. Siquidem eam recipiendo abolevit: nec vero desiit interea esse benedictus, quo nos sua benedictione perfunderet.

35 M. Prosequere.

P. Quando quidem mors supplicium erat homini impositum, peccati causa, eam filius Dei pertulit, et perferendo vicit. Atque ut melius patefieret vera morte ipsum defungi, collocari in sepulchro, instar alicorum hominum, voluit.

40 M. Verum, non videtur quidquam ad nos utilitatis ex hac victoria redire, quum nihilominus moriamur.

P. Nihil id obstat. Neque enim aliud nunc est mors fidelibus, quam transitus in vitam meliorem.

M. Hinc sequitur, non amplius exhorrendam esse mortem ac si res
45 esset formidabilis: sed intrepido animo sequendum esse ducem nostrum, Christum: qui sicut non periit in morte, ita perire nos non patietur.

P. Sic agendum est.

M. Quod de eius ad inferos descensu mox adiectum est, quem sensum habet?

50 P. Eum non communem tantum mortem fuisse perpessum, quae est

animae a corpore separatio, sed etiam dolores mortis, sicut Petrus vocat. Hoc autem nomine horribiles angustias intelligo, quibus eius anima constricta fuit.

M. Cedo mihi huius rei causam ac modum.

P. Quia ut pro peccatoribus satisfaceret, coram Dei tribunali se sistebat, torqueri hac anxietate eius conscientiam oportebat, ac si derelictus a Deo esset: imo ac si Deum haberet infestum. In his angustiis erat, quum exclamaret ad patrem: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? 5

M. Eratne igitur illi offensus pater? 10

P. Nequaquam. Sed hanc in eum severitatem exercuit, ut impleretur quod praedictum fuerat per Iesaiam: ipsum percussum fuisse manu Dei propter peccata nostra, vulneratum propter iniquitates nostras.

M. Verum Deus quum sit, qui potuit eiusmodi pavore corripere, ac si derelictus a Deo esset? 15

P. Sic habendum est: secundum humanae naturae affectum, eo reductum fuisse necessitatis. Quod ut fieret, paulisper interea delitescere eius divinitas, hoc est, vim suam non exserebat.

M. Qui tamen fieri rursus potest, ut Christus qui salus est mundi huic damnationi subiectus fuerit? 20

P. Non ita illam subiit, ut sub ea maneret. Sic enim istis, quos dixi, pavoribus correptus fuit, ut non fuerit oppressus: sed potius luctatus cum potestate inferorum, eam subegit ac fregit.

M. Hinc colligimus, quid differat conscientiae tormentum quod sustinuit ab eo quo cruciantur peccatores, quos Dei irati manus persequitur. 25 Nam quod in illo temporarium fuit, in his est perpetuum: et quod illi vice duntaxat aculei fuit ad eum pungendum, his est lethalis gladius, ad cor, ut ita dicam, sauciandum.

P. Sic est. Neque enim eiusmodi angustiis obsessus filius Dei sperare in patrem desiit. At peccatores, Dei iudicio damnati, in desperationem 30 ruunt, fremunt adversus ipsum, et usque ad apertas blasphemias prosiliunt.

M. Hincne possumus elicere, quem ex Christi morte fructum percipiant fideles?

P. Omnino. Ac principio quidem videmus esse sacrificium, quo peccata nostra expiavit coram Deo, atque ita placata ira Dei, nos cum 35 eo in gratiam reduxit. Deinde, sanguinem eius lavacrum esse, quo animae nostrae maculis omnibus purgentur. Postremo, deletam esse peccatorum nostrorum memoriam, ne unquam in Dei conspectum veniant: atque ita inductum abolitumque fuisse chirographum, quo rei tenebamur.

M. Nihilne praeterea utilitatis nobis affert? 40

P. Imo vero. Nam et eius beneficio, siquidem vera simus membra Christi, vetus homo noster crucifigitur: aboletur corpus peccati, ne amplius regnent pravae carnis concupiscentiae in nobis.

M. Perge in reliquis.

P. Sequitur, tertio ipsum die resurrexisse ex mortuis: quo victorem 45 se peccati et mortis demonstravit. Sua enim resurrectione mortem deglutivit, abruptit diaboli vincula, et totam eius potentiam redegit in nihilum.

M. Quotuplex ex hac resurrectione fructus nobis provenit?

P. Triplex. Nam et iustitia nobis per eam acquisita, et certum nobis est pignus futurae nostrae immortalitatis, et iam nunc eius virtute 50

suscitatur in vitae novitatem, ut pure sancteque vivendo Dei voluntati obsequamur.

M. Persequamur reliqua.

P. Ascendit in coelum.

5 M. Sed an sic ascendit, ut non sit amplius in terra?

P. Sic. Postquam enim omnibus perfunctus fuerat, quae illi a patre iniuncta fuerant, quaeque in salutem nostram erant, nihil opus erat diutius eum in terris versari.

M. Quid ex hac ascensione boni consequimur?

10 P. Duplex est fructus. Nam quatenus coelum ingressus est Christus nostro nomine, sicut in terram nostra causa descenderat, aditum illuc nobis quoque patefecit: ut iam aperta sit nobis ianua, quae propter peccatum ante clausa erat. Deinde in conspectu Dei comparet pro nobis intercessor et patronus.

15 M. Verum, an Christus in coelum se recipiendo sic a nobis recessit, ut iam nobiscum esse desierit?

P. Minime. Contra enim recepit, se nobiscum fore usque ad finem seculi.

M. Quod autem nobiscum habitat, idne de corporis praesentia in-

20 telligendum?

P. Non. Alia enim ratio est corporis, quod in coelum receptum est: alia virtutis, quae ubique est diffusa.

M. Quo sensu eum dicis sedere ad patris dexteram?

P. Haec verba significant, patrem illi coeli et terrae imperium con-

25 tulisse, ut omnia gubernet.

M. Quid autem tibi significat dextera, et quid haec sessio?

P. Similitudo est a principibus sumpta, qui ad dexteram suam collocare solent, quibus vices suas commendant.

M. Non ergo aliud intelligis, quam quod tradit Paulus: nempe,

30 constitutum esse Christum caput ecclesiae, et supra omnes principatus evectum, nomen adeptum esse, quod sit supra omne nomen.

P. Ita ut dicis.

M. Transeamus ad alia.

P. Inde venturus est ad iudicandum vivos et mortuos. Quorum

35 verborum sensus est, palam e coelo venturum ad iudicandum orbem, sicut ascendere visus est.

M. Quum iudicii dies futurus non sit ante finem saeculi, quomodo tunc ex hominibus fore aliquos superstites dicis, quandoquidem omnibus constitutum est semel mori?

40 P. Hanc quaestionem solvit Paulus, quum eos, qui tunc supererunt, subita mutatione innovatum iri tradit: ut abolita carnis corruptione induant incorruptionem.

M. Tu ergo hanc mutationem mortis instar illis fore intelligis: quod primae naturae futura sit abolitio, et alterius novae initium.

45 P. Sic sentio.

M. An aliquod inde gaudium recipiunt nostrae conscientiae, quod Christus semel futurus sit mundi iudex?

P. Recipiunt et quidem singulare. Certo enim non nisi in salutem nostram venturum scimus.

M. Non ergo reformidare nos convenit hoc iudicium, ut nobis horrorem incutiat?

P. Minime vero: quando non nisi ad eius iudicis tribunal stabimus, qui patronus quoque noster est, quique nos in fidem clientelamque suam suscepit.

5

M. Veniamus iam ad tertiam partem.

P. Ea est de fide in spiritum sanctum.

M. Quid vero nobis confert?

P. Nempe huc spectat, ut noverimus, Deum, sicuti nos per filium redemit et servavit, ita per spiritum facere nos huius redemptionis ac 10 salutis compotes.

M. Quomodo?

P. Quemadmodum purgationem habemus in Christi sanguine, sic eo aspergi conscientias nostras necesse est, ut abluantur.

M. Hoc clariori etiamnum expositione indiget.

15

P. Intellego spiritum Dei, dum in cordibus nostris habitat, efficere ut Christi virtutem sentiamus. Nam ut Christi beneficia mente concipiamus, hoc fit spiritus sancti illuminatione: eius persuasionem fit, ut cordibus nostris obsignentur. Denique, solus ipse dat illis in nobis locum. Regenerat nos, facitque ut simus novae creaturae. Proinde, quaecumque 20 nobis offeruntur in Christo dona, ea spiritus virtute recipimus.

M. Pergamus.

P. Sequitur quarta pars, in qua confitemur nos credere unam sanctam ecclesiam catholicam.

M. Quid est ecclesia?

25

P. Corpus ac societas fidelium, quos Deus ad vitam aeternam praedestinavit.

M. Estne hoc etiam caput creditu necessarium?

P. Imo vero: nisi facere velimus otiosam Christi mortem, et pro nihilo ducere quidquid hactenus relatum est. Hic enim unus est omnium 30 effectus, ut sit ecclesia.

M. De causa ergo salutis fuisse hactenus tractatum, eiusque fundamentum ostensum intelligis, quum exponeres, Christi meritis et intercessione, nos fuisse in amorem a Deo receptos: et hanc gratiam spiritus virtute in nobis confirmari. Nunc vero explicari horum omnium effectum, 35 quo certior ex re ipsa fides constet.

P. Ita res habet.

M. Porro ecclesiam quo sensu nominas sanctam?

P. Quia scilicet quoscumque elegit Deus, eos iustificat, reformatque in sanctitatem ac vitae innocentiam, quo in illis reluceat sua gloria. 40 Atque id est quod vult Paulus, quum admonet, Christum, ecclesiam quam redemit, sanctificasse, ut sit gloriosa puraque ab omni macula.

M. Quid sibi vult epitheton catholicae vel universalis?

P. Eo docemur, sicut unum est fidelium omnium caput, ita omnes in unum corpus coalescere oportere, ut una sit ecclesia per totum orbem 45 diffusa, non plures.

M. Quid autem valet illud, quod continuo de sanctorum communione additur?

P. Ad exprimendam clarius, quae inter ecclesiae membra est, unitatem, hoc positum est. Simul indicatur, quidquid beneficiorum largitur 50

Deus ecclesiae, in commune omnium bonum spectare: quum inter se omnes communionem habeant.

M. Verum, estne haec, quam ecclesiae tribuis, sanctitas iam perfecta?

P. Nondum: quamdiu scilicet in hoc mundo militat. Laborat enim
5 semper infirmitatibus: nec unquam vitiorum reliquiis penitus purgabitur, donec Christo, suo capiti, a quo sanctificatur, ad plenum adhaereat.

M. Potestne autem haec ecclesia aliter cognosci, quam quum fide creditur?

P. Est quidem et visibilis Dei ecclesia, quam nobis certis indiciis
10 notisque descripsit: sed hic proprie de eorum congregatione agitur, quos arcana sua electione adoptavit in salutem. Ea autem nec cernitur perpetuo oculis, nec signis dignoscitur.

M. Quid deinde sequitur?

P. Credo remissionem peccatorum.

15 M. Quid tibi remissionis verbum significat?

P. Deum gratuita sua bonitate ignoscere ac condonare peccata fidelibus, ne in iudicium vocentur, aut exigatur de illis poena.

M. Hinc sequitur, nos satisfactionibus propriis nequaquam promereri quam a Domino peccatorum veniam obtinemus.

20 P. Verum. Unus enim Christus, poenam solvendo, satisfactione defunctus est. Quantum ad nos, nihil nobis compensationis suppetit, quod Deo afferamus: sed ex mera eius liberalitate, gratuitum hoc beneficium recipimus.

M. Cur peccatorum remissionem subnectis ecclesiae?

25 P. Quia eam nemo consequitur, quin et coadunatus fuerit ante populo Dei, et unitatem cum Christi corpore perseveranter ad finem usque colat: eoque modo testatum faciat, verum se esse ecclesiae membrum.

M. Hac ratione constituis, extra ecclesiam non nisi damnationem et exitium esse.

30 P. Omnino. Qui enim discessionem faciunt a Christi corpore, factionibusque scindunt eius unitatem, iis spes omnis salutis praecisa est, quantisper mane[(a)]nt in eiusmodi dissidio.

M. Recita quod superest.

P. Credo resurrectionem carnis, et vitam aeternam.

35 M. Quorsum hoc caput in fidei confessione ponitur?

P. Ut admoneamur, non esse sitam in terra nostram felicitatem. Cuius cognitionis duplex est utilitas ac usus. Inde primum docemur, ita hunc mundum nobis incolendum esse, tanquam inquilinis, ut de migratione assidue cogitemus, nec corda nostra sinamus implicari cogitationibus
40 terrenis. Deinde, utcunque adhuc nos lateat, et ab oculis nostris absconditus sit fructus gratiae in Christo nobis collatae, ne propterea despondeamus animos: sed patienter sustineamus usque ad diem revelationis.

M. Quae porro huius resurrectionis erit series?

P. Qui ante mortui fuerint, recipient sua corpora, eadem scilicet
45 quae gestarunt: sed praedita nova qualitate, hoc est, non amplius obnoxia morti nec corruptioni. Qui autem tunc erunt superstites, eos subita mutatione Deus mirabiliter excitabit.

M. Sed eritne piorum simul et impiorum communis?

P. Una omnium erit resurrectio: sed conditio diversa. Alii enim
50 in salutem ac beatitudinem resurgent: alii in mortem et extremam miseriam.

M. Cur ergo sola hic vita aeterna commemoratur, inferorum nulla mentio?

P. Quoniam nihil hic, nisi quod ad consolationem piarum mentium faciat, habetur: ideo recensentur tantummodo praemia, quae servis suis Dominus praeparavit. Itaque non additur, quae sors impios maneat, 5 quos scimus a regno Dei alienos esse.

M. Ex quo fundamentum tenemus, cui inniti fides debet, inde elicere verae fidei definitionem promptum erit.

P. Ita est. Sic autem definire licet, ut dicamus certam esse ac stabilem cognitionem paternae erga nos Dei benevolentiae, sicut per 10 evangelium patrem se nobis, Christi beneficio, ac salvatorem fore testatur.

M. Eamne concipimus a nobis, an a Deo recipimus?

P. Docet scriptura, singulare esse Dei donum: et experientia id confirmat.

M. Quam mihi experientiam dicis? 15

P. Nempe rudior est mens nostra, quam ut capere spiritualem Dei sapientiam queat, quae nobis per fidem revelatur: et corda nostra propensiora sunt, vel ad diffidentiam, vel ad perversam nostri et creaturarum confidentiam, quam ut in Deo suoapte motu acquiescant. Verum spiritus sanctus illuminatione sua capaces nos intelligendi facit ea, quae captum 20 nostrum longe alioqui excederent: nosque ad certam persuasionem format, salutis promissiones cordibus nostris obsignando.

M. Quid nobis boni oritur ex hac fide, quum semel eam assequuti simus?

P. Iustificat nos coram Deo: et hac iustitia haeredes nos vitae 25 aeternae facit.

M. Quid? annon bonis operibus iustificantur homines, quum sancte et innocenter vivendo approbare se Deo student?

P. Si quisquam usque adeo perfectus inveniretur, merito censi iustus posset: verum, quum omnes simus peccatores, multis modis rei 30 coram Deo, aliunde quaerenda nobis est dignitas, quae nos illi conciliet.

M. Verum, itane sordent, et adeo nullius pretii sunt omnia hominum opera, ut gratiam coram Deo promereri nequeant?

P. Principio, quaecumque a nobis manant, ut nostra proprie dicantur, vitiosa sunt: ac proinde nihil possunt, quam Deo displicere, et ab 35 eo reiici.

M. Dicis ergo, antequam renati simus, reformatique Dei spiritu, nihil posse nos quam peccare: quemadmodum arbor mala non nisi malos fructus profert.

P. Prorsus ita est. Nam qualemcunque speciem habeant in oculis 40 hominum, mala sunt nihilominus, quamdiu cor pravum est, quod praecipue Deus intuetur.

M. Hinc constituis, non posse nos ullis meritis Deum praevenire, aut provocare eius beneficentiam. Quin potius quidquid tentemus aut aggrediamur operum, irae ac damnationi eius subiacere? 45

P. Sic sentio. Itaque mera sua misericordia, nulloque operum respectu, nos gratis amplectitur in Christo, acceptosque habet, illius iustitiam nobis acceptam ferendo, ac si nostra esset: peccata vero nostra nobis non imputando.

M. Qualiter ergo dicis iustificari nos fide? 50

P. Quoniam dum certa cordis fiducia amplectimur evangelii promissiones, huius, quam dico, iustitiae possessionem quodammodo adipiscimur.

M. Hoc ergo vis: iustitiam, ut nobis per evangelium offertur a Deo, ita fide a nobis recipi.

5 P. Sic est.

M. Verum, ex quo nos semel amplexus est Deus, annon illi accepta sunt opera, quae spiritu sancto nos dirigente facimus?

P. Placent illi, non propriae tamen dignitatis merito, sed quatenus suo favore liberaliter ea dignatur.

10 M. Atqui, quum a spiritu sancto prodeant, annon favorem promerentur?

P. At nonnihil semper inquinamenti ex infirmitate carnis admixtum est, quo vitiantur.

M. Unde igitur, aut qua ratione fiet, ut Deo placeant?

15 P. Sola est fides, quae gratiam illis conciliet: quum huic fiduciae certo innitimur, non ventura esse ad calculum summi iuris, quod Deus ad severitatis suae regulam exigere ipsa nolit: sed obtectis eorum vitiis, et sordibus Christi puritate consepultis, eo loco habeat, ac si perfecta essent et absoluta.

20 M. Verum, an inde colligemus, operibus iustificari hominem christianum postquam a Deo vocatus est, aut operum merito consequi, ut a Deo diligatur, cuius dilectio vita aeterna nobis est?

P. Nequaquam. Quin potius teneamus quod scriptum est, neminem mortalium iustificari coram Deo posse: atque ideo deprecemur, ne in
25 iudicium nobiscum intret.

M. Non tamen bona fidelium opera inutilia esse propterea iudicabimus?

P. Minime vero. Neque enim frustra mercedem illis Deus, tum in hoc mundo, tum in futura vita pollicetur. Verum ex gratuito Dei amore, tanquam ex fonte, emergit haec merces: quia nos scilicet primum am-
30 plectitur in filios: deinde consepulta vitiorum nostrorum memoria, quae ex nobis prodeunt, favore prosequitur.

M. Sed anne sic a bonis operibus separari haec iustitia potest, ut qui hanc habet, illis careat?

P. Fieri hoc nequit. Nam quum recipiamus fide Christum, qualem
35 se nobis offert: ipse vero non liberationem tantum nobis a morte et reconciliationem cum Deo promittat, sed spiritus sancti simul gratiam, qua in vitae novitatem regeneremur: haec coniungi necesse est, ne Christum a se ipso distrahamus.

M. Hinc sequitur, fidem esse radicem, ex qua nascantur omnia bona
40 opera: tantum abest, ut ab eorum studio nos revocet.

P. Omnino sic est: ac proinde tota evangelii doctrina duobus his membris continetur: fide et poenitentia.

M. Quid est poenitentia?

P. Displicentia odiumque peccati, et amor iustitiae, ex Dei timore
45 profecta, quae nos ad abnegationem usque nostri, carnisque mortificationem adducant, ut spiritu Dei regendos nos tradamus, ac omnes vitae nostrae actiones ad divinae voluntatis obsequium comparemus.

M. Hoc vero secundum membrum fuit in divisione, quam initio posuimus, quum tu rationem ostenderes rite colendi Dei.

P. Verum: ac simul additum fuit, veram hanc ac legitimam esse regulam colendi Dei, ut eius voluntati obsequamur.

M. Qui sic?

P. Quoniam is demum illi probatur cultus, non quem confingere nobis libuerit, sed quem suo ipse arbitrio praescripserit. 5

M. Quam autem vivendi regulam nobis posuit?

II. De Lege.

P. Legem suam.

M. Quid ea continet?

P. Duabus partibus constat: quarum prior quatuor habet praecepta, 10 altera sex. Ita decem omnino praeceptis constat tota lex.

M. Quis huius divisionis est auctor?

P. Deus ipse, qui in duas tabulas descriptam Moisi tradidit, et saepe testatus est redigi in decem verba.

M. Argumentum prioris tabulae quale est? 15

P. De pietatis erga Deum officiis.

M. Secundae vero?

P. Qualiter sit agendum cum hominibus, et quid illis debeamus.

M. Recita praeceptum vel caput primum.

P. Audi Israel: Ego sum Iehova Deus tuus, qui te eduxi ex terra 20 Aegypti, domo servitutis: non habebis deos alienos coram me.

M. Nunc sensum verborum expone.

P. Initio quadam veluti praefatione utitur in totam legem. Nam quum Iehovam se nominat, ius sibi vindicat et auctoritatem iubendi. Deinde, quo legi suae gratiam apud nos conciliet, addit, se Deum esse 25 nostrum. Perinde enim valent haec verba, ac si servatorem nostrum se vocaret. Hoc autem beneficio quum nos dignatur, par est, ut nos illi vicissim exhibeamus in populum obsequentem.

M. Verum, quod continuo de liberatione subiicit, et fracto iugo servitutis aegyptiacae, annon ad israeliticum populum, et eum quidem 30 solum, peculiariter spectat?

P. Fateor quod ad corpus. Verum est alterum liberationis genus, quod ad omnes peraeque homines pertinet. Nos enim omnes ex spirituali peccati servitute, et diaboli tyrannide asseruit.

M. Cur eius rei meminit, quum in legem suam praefari vellet? 35

P. Ut nos commonefaciat, summae ingratitude reos fore, nisi totos illi nos in obsequium addixerimus.

M. Quid autem hoc primo capite exigit?

P. Ut suum illi soli honorem in solidum asseramus: neque ullam eius partem transferamus alio. 40

M. Quis honor illius est proprius, quem alio transcribere sit nefas?

P. Eum adorare, collocare in ipso nostram fiduciam, invocare ipsum, illi denique omnia deferre, quae in eius maiestatem competunt.

M. Quorsum haec particula adiecta est, coram facie mea?

P. Quum nihil tam reconditum sit, quod eum lateat, sitque occultarum 45 cogitationum cognitor ac iudex: significat, [(se)] non externae modo confessionis honorem requirere, sed veram quoque pietatem cordis.

M. Transeamus ad secundum caput.

P. Non sculpes tibi simulacrum, neque imaginem ullam effinges eorum quae aut in caelo sunt sursum, aut deorsum in terra, aut in aquis sub terra. Non adorabis ea neque coles.

M. Prohibetne in totum, ne aliquae pingantur aut sculpantur imagines?

5 P. Non, sed duo tantum hic vetat, ne quas faciamus imagines, vel Dei effingendi, vel adorandi causa.

M. Cur Deum non licet visibili figura exprimere?

P. Quia nihil inter eum, qui spiritus est, aeternus, incomprehensibilis et corpoream, corruptibilem, mortuamque figuram simile est.

10 M. Iniuriam ergo fieri censes eius maiestati, quum in hunc modum repraesentatur?

P. Sic sentio.

M. Quaenam hic adorationis species damnatur?

15 P. Quum ad statuam vel imaginem nos convertimus precaturi, coram ea nos prosternimus, genuum flexione, aut aliis signis exhibemus illi honorem, ac si Deus illic se nobis repraesentaret.

M. Non ergo quamlibet simpliciter picturam vel sculpturam his verbis damnari intelligendum est: sed tantum imagines prohibemur facere in hunc finem, ut in illis Deum vel quaeramus, vel colamus: sive, quod
20 idem est, eas colamus in Dei honorem: aut quoquo modo illis ad superstitionem et idololatriam abutamur.

P. Verum.

M. Nunc in quem finem caput hoc referemus?

25 P. Quemadmodum superiore unum se esse denunciavit quem coli oporteat et adorari: ita nunc quae recta sit adorationis forma ostendit, quo nos ab omni superstitione, aliisque vitiosis et carnalibus figmentis revocet.

M. Pergamus.

30 P. Sanctionem adiungit: se Iehovam esse Deum nostrum, fortem, zelotypum, qui vindicet iniquitatem patrum in filios, usque in tertiam et quartam generationem, eorum qui se oderint.

M. Cur mentionem fortitudinis suae facit?

P. Eo significat, se ad gloriam suam vindicandam satis habere potentiae.

35 M. Quid zelotypiae vocabulo indicat?

P. Aequalem aut socium ferre non posse. Nam ut se nobis, pro infinita sua bonitate, donavit, ita nos vult esse prorsus suos. Atque haec animarum nostrarum est castitas, illi dicatas esse, et penitus adhaerere: sicut rursus adulterio pollui dicuntur dum ab eo ad super-
40 stitionem deflectunt.

M. Quo sensu hoc dictum est, ulcisci patrum iniquitatem in filios?

P. Quo plus nobis incutiat terroris, non tantum de iis, qui offenderint, poenas sumpturum se minatur: sed eorum quoque sobolem fore maledictam.

45 M. Atqui an hoc Dei aequitati consentaneum est, quemquam punire propter alterius noxam?

P. Si qualis sit humani generis conditio reputamus, soluta est quaestio. Natura enim maledictioni obnoxii sumus omnes: nec est quod de Deo conqueramur, quum in hac sorte nos relinquit. Iam vero, sicut suam
50 erga pios dilectionem, eorum posteritati benedicendo, demonstrat: ita suam

adversus impios vindictam, eorum filios hac benedictione privando, exsequitur.

M. Prosequere.

P. Quo nos amabili etiam suavitate alliciat, misericordia usurum se promittit erga omnes, qui se diligunt, suaque mandata observant. 5

M. Intelligitne pii hominis innocentiam, posteris omnibus, quamvis impiis, saluti fore?

P. Nequaquam: sed hoc modo, suam benignitatem eo usque se effusurum erga fideles, ut, in eorum gratiam, eorum quoque se liberis benignum exhibeat: non tantum res eorum prosperando, quoad praesentem vitam: sed animas quoque ipsorum sanctificando, quo in grege suo censeantur. 10

M. Atqui hoc perpetuum non esse apparet.

P. Fateor. Quemadmodum enim liberum hoc sibi retinet, ut misericordem se, quum libuerit, impiorum liberis exhibeat: ita suam gratiam non adeo astrinxit fidelium liberis, quin pro suo arbitrio repudiet ex illis quos visum fuerit: sic tamen id temperat, ut promissionem hanc non vanam esse nec fallacem constet. 15

M. Cur mille hic generationes, in poenae vero damnatione tres dundaxat aut quatuor nominat? 20

P. Quo significet, se ad humanitatem magis et beneficentiam, quam ad severitatem propensum esse. Sicut etiam alibi testatur, quum se ad ignoscendum facilem esse dicit, tardum vero ad iram.

M. Iam ad tertium.

P. Non usurpabis nomen Iehovae Dei tui frustra. 25

M. Quis sensus?

P. Vetat ne Dei nomine abutamur, non peierando tantum, sed praeter necessitatem iurando.

M. Estne aliquis nominis Dei usus legitimus in iureiurando?

P. Imo vero: quum adhibetur ex iusta causa. Primum, asserendae veritati: deinde, quum eius momenti est negotium, ut iurare par sit, ad mutuam inter homines tuendam caritatem et concordiam. 30

M. Verum, annon longius spectat, quam ad cohibenda iuramenta, quibus profanatur Dei nomen, aut imminuitur eius honos?

P. Proposita una specie, in universum nos admonet, ne unquam in medium a nobis proferatur Dei nomen, nisi cum timore ac reverentia, et in eum finem, ut gloriosum appareat. Nam quum sit sacrosanctum, cavere debemus omnibus modis, ne aut ipsum contemptui habere videamur, aut aliis occasionem contemnendi praebeamus. 35

M. Quomodo hoc fiet? 40

P. Si de Deo, eiusque operibus non aliter cogitemus aut loquamur, quam in eius honorem.

M. Quid sequitur?

P. Sanctio, qua non fore innocentem denunciat, qui nomen suum in vanum usurpaverit. 45

M. Quum alibi pronunciet, se in legis suae transgressores vindicatorum, quid hic amplius continetur?

P. Ecce voluit indicare, quanti nominis sui gloriam faciat: quo eius studiosiores simus, dum videmus paratam fore ultionem, si quis eam profanaverit. 50

M. Veniamus ad quartum praeceptum.

P. Recordare diem sabbati, ut eum sanctifices. Sex diebus operaberis, et facies omne opus tuum: septimus vero, sabbatum est Domini Dei tui. Non facies in eo ullum opus, nec servus tuus, nec ancilla, 5 neque bos, neque asinus, neque inquilinus qui habitat inter portas tuas. Nam sex diebus perfecit Deus coelum, et terram, et mare, et quidquid in illis continetur: septimo quievit. Itaque benedixit diei sabbati, et eum sanctum sibi segregavit.

M. Iubetne sex diebus laborare, ut septimo quiescamus?

10 P. Non simpliciter: verum sex dies hominum laboribus permittens, septimum excipit, ut quieti destinetur.

M. An quemvis laborem nobis interdicit?

P. Hoc praeceptum separatam et peculiarem habet rationem. Si- quidem quietis observatio pars est veterum caeremoniarum: itaque Christi 15 adventu abrogata fuit.

M. Dicitne praeceptum hoc ad Iudaeos proprie spectare, ideoque temporarium duntaxat fuisse?

P. Nempe: quatenus caeremoniale est.

M. Quid ergo? subestne aliquid praeter caeremoniam?

20 P. Tribus ex causis datum fuit.

M. Cedo mihi eas.

P. Ad spiritualem quietem figurandam: ad conservationem politiae ecclesiasticae: ad servorum sublevationem.

M. Quid per spiritualem quietem intelligis?

25 P. Dum a propriis operibus feriamur: quo Deus in nobis sua opera peragat.

M. Quae porro feriandi ratio?

P. Si carnem nostram crucifigimus: hoc est, renunciamus nostro ingenio, ut Dei spiritu gubernemur.

30 M. An id septimo quoque die fieri satis est?

P. Imo continenter. Nam ex quo semel coeperimus, pergendum est toto vitae cursu.

M. Cur ergo eius significationi destinatur certus dies?

35 P. Nihil necesse est per omnia congruere veritatem cum figura, modo conveniat, quantum satis est ad rationem figurandi.

M. Cur tamen septimus potius dies praescribitur, quam alius quilibet?

P. Numerus hic perfectionem in scriptura designat. Itaque ad notandam perpetuitatem aptus est. Simul indicat, spiritualem hanc quietem inchoari duntaxat in hac vita, nec ante perfectam fore, donec e mundo 40 migremus.

M. Verum, quid hoc sibi vult, quod suo nos exemplo ad quiescendum hortatur Dominus?

P. Quum mundi creationi finem intra sex dies imposuisset, septimum operum suorum considerationi dicavit. Ad id quo nos acrius stimulet, 45 suum nobis exemplum proponit. Nihil enim magis expetendum, quam ut nos ad eius imaginem formemur.

M. Verum continuane esse debet operum Dei meditatio, an ex septenis quibusque diebus unum illi destinari sufficit?

P. Exerceri quidem nos quotidie in ea decet: verum, imbecillitatis

nostrae causa, dies unus peculiariter statuitur. Atque haec politia est, quam dixi.

M. Quis igitur eo die servandus est ordo?

P. Ut populus ad audiendam Christi doctrinam, ad frequentandas publicas preces, ad edendam fidei suae professionem conveniat. 5

M. Nunc expone quod dixisti, Dominum hoc praecepto servorum quoque sublevationi prospicere voluisse.

P. Ut iis, qui sub aliena potestate sunt, aliquid laxamenti detur. Quin etiam hoc ad retinendam communem politiam valet. Nam ubi dies unus quieti assignatur, ita se quisque ad laborandum in reliquum temporis 10 assuefacit.

M. Videamus iam, quatenus ad nos spectet hoc mandatum.

P. Quod ad caeremoniam, quum in Christo exstiterit eius veritas, abrogatam esse dico.

M. Quomodo? 15

P. Nempe, quia mortis eius virtute vetus homo noster crucifigitur, nosque excitamur in vitae novitatem.

M. Quid ergo ex praecepto nobis restat?

P. Ne sancta instituta, quae ad spiritualem ecclesiae politiam faciunt, negligamus: praesertim vero, ut sacros conventus ad audiendum Dei 20 sermonem, ad mysteria celebranda, ad solennes preces, sicut erunt ordinati, frequentemus.

M. Atqui nihilne amplius figura nobis conducit?

P. Imo vero. Ad suam enim veritatem revocanda est. Ut scilicet insiti in Christi corpus, factique eius membra, desinamus a propriis 25 operibus, atque ita Dei gubernationi nos resignemus.

M. Transeamus ad alteram tabulam.

P. Eius initium est: Honora patrem et matrem.

M. Quid tibi significat hic vox honoris?

P. Ut cum modestia et humilitate morigeri sint et obsequentes filii 30 parentibus, ut eos reverenter colant, ut iuvent in necessitate, suasque illis operas impendant. His enim tribus membris continetur, qui debetur parentibus honor.

M. Perge modo.

P. Adiicitur mandato promissio: ut prorogentur dies tui super terram, 35 quam daturus est tibi Dominus Deus tuus.

M. Quis sensus?

P. Diu beneficio Dei victuros, qui debitum parentibus honorem praestiterint.

M. Quum tot aerumnis referta sit haec vita: cur beneficii loco longam 40 eius durationem nobis pollicetur Deus?

P. Quantiscunque miseriis sit obnoxia, Dei tamen benedictio est erga fideles, vel hac una de causa, quod paterni eius favoris argumentum est, dum eos hic alit et conservat.

M. Sequiturne e converso eum qui cito et ante iustam aetatem ex 45 hoc mundo eripitur, a Deo maledictum esse?

P. Minime. Quin potius accidit interdum, ut, quo quisque magis diligitur a Deo, eo citius recipiatur ex hac vita.

M. Atque, sic agendo, qualiter promissioni suae satisfacit?

P. Quidquid nobis terrestrium bonorum Deus promittit, sub hac 50

conditione accipere convenit: quatenus in bonum animae nostrae salutemque expedit. Esset enim ordo valde praeposterus, nisi semper antecederet animae ratio.

M. Quid de iis, qui parentibus fuerint contumaces?

5 P. Non in extremo tantum iudicio punientur: sed hic quoque in eorum corpora Deus vindicabit, aut hinc omnes tollendo in medio aetatis flore, aut ignominioso mortis genere plectendo, aut aliis modis.

M. Verum, annon de terra Chanaan nominatim promissio loquitur?

10 P. Sic est, quantum ad Israelitas spectat: at nobis hoc verbum latius patet, ac extendi debet. Quamcunque enim regionem incolamus, quum Domini sit totus orbis, eam nobis assignat possidendam.

M. Nihilne amplius restat de praecepto?

P. Quanquam non nisi de patre et matre verba sonant, intelligendi sunt tamen omnes qui nobis praesunt: quando eadem ipsorum est ratio.

15 M. Quaenam illa?

P. Nempe, quia Dominus eos in superiorem honoris gradum extulerit. Nulla enim est vel parentum, vel principum, vel praefectorum quorumlibet autoritas, nullum imperium, nullus honor, nisi ex Dei decreto: quia mundum sic illi placet ordinare.

20 M. Recita sextum.

P. Non occides.

M. Nihilne aliud vetat, quam caedes perpetrare?

P. Imo vero. Nam quum hic loquatur Deus, non externis tantum operibus legem dicit: sed animi etiam affectibus, adeoque his potissimum.

25 M. Videris subindicare, genus esse quoddam arcanae caedis, a quo hic nos Deus revocat.

P. Sic est. Ira enim et odium, et quaevis nocendi cupiditas, caedes coram Deo censetur.

M. Satisne defuncti sumus, si neminem persequamur odio?

30 P. Nequaquam. Siquidem Dominus odium damnando, et nos arcendo a quavis noxa, qua proximus noster laedatur, simul hoc se exigere ostendit, ut omnes mortales ex animo diligamus, ac fideliter ipsis tuendis conservandisque studeamus.

M. Iam ad septimum.

35 P. Non moechaberis.

M. Expone quae sit summa.

P. Scortationem quamlibet maledictam esse coram Deo. Proinde, nisi iram Dei velimus in nos provocare, ab illa esse diligenter abstinendum.

M. Nihilne praeterea requirit?

40 P. Respicienda semper est natura legislatoris: quem diximus, non externo modo operi immorari, sed animi potius affectibus esse intentum.

M. Quid ergo plus comprehendit?

P. Ex quo tum corpora nostra, tum animae templa sunt spiritus sancti, ut castam utri[(u)]sque puritatem praestemus: ac proinde non
45 externi tantum flagitii abstinencia pudici simus: sed etiam corde, verbis, gestu denique corporis et actione. Denique corpus ab omni lascivia purum sit, animus ab omni libidine, ut nulla pars nostri impudicitiae sordibus sit inquinata.

M. Veniamus ad octavum

50 P. Non furaberis.

M. Eane tantum furta prohibet, quae humanis legibus puniuntur, an longius procedit?

P. Malas omne genus fraudandi circumveniendique artes, quibus aliena bona aucupamur, sub furti nomine complectitur. Hic ergo vetamur, tum violenter involare in bona proximorum, tum per vafritiem et dolum 5 illis manum iniicere, tum aliis quibuscunque obliquis rationibus ad illa occupanda conari.

M. Satisne est manus abstinere a maleficio: an cupiditas etiam hic damnatur?

P. Huc semper est redeundum: quum spiritualis sit legislator, non 10 externa tantum furta coercere eum velle, sed omnia simul et consilia et studia, quae aliis omnino incommodent: atque ipsam in primis cupiditatem: ne ditescere cum iactura fratrum expetamus.

M. Quid ergo agendum est, ut praecepto pareamus?

P. Danda est opera, ut suum cuique salvum sit. 15

M. Nonum praeceptum quod est?

P. Non eris adversus proximum tuum testis mendax.

M. Prohibetne peierare in foro duntaxat, an in universum mentiri adversus proximos?

P. Sub specie una comprehenditur doctrina generalis, ne falso 20 proximum¹⁾ calumniemur: neve maledicentia nostra et obtrectationibus laedamus eius famam, aut aliquam illi noxam afferamus in suis bonis.

M. Cur autem nominatim exprimit publica periuria?

P. Quo maiorem nobis huius vitii horrorem incutiat. Innuat enim, si quis maledicentiae et calumniis assueverit, inde ad periuria proclivem 25 fore lapsum, si occasio data fuerit proximi infamandi.

M. Vultne a maledicendo tantum nos arcere, an etiam a malis suspicionibus sinistrisque et iniquis iudiciis?

P. Utrumque, secundum rationem ante adductam, hic damnat. Nam quod agere coram hominibus malum est, malum est coram Deo etiam velle. 30

M. Ergo quid in summa velit, expone.

P. Ne ad male sentiendum de proximis, neve ad eos infamandos propensi simus, vetat: quin potius, hac nos aequitate et humanitate praeditos esse iubet, ut de illis, quantum veritas patitur, bene sentiamus, suamque eis existimationem integram tueri studeamus. 35

M. Recita ultimum.

P. Non concupisces domum proximi tui: non concupisces uxorem proximi tui: non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec quidquam aliud quod ipsius sit.

M. Quum spiritualis sit tota lex, sicut etiam ante toties dixisti: nec 40 tantum coercendis externis operibus, sed corrigendis etiam animi affectibus posita sint superiora praecepta, quid hic amplius additur?

P. Reliquis praeceptis voluntates atque affectus regere et moderari voluit Dominus: hic vero etiam cogitationibus, quae nonnullam cupiditatem secum trahunt, neque tamen perveniunt ad statam usque delibe- 45 rationem, legem imponit.

M. Dicitne minimas quasque cupiditates, quae fidelibus obrepant,

¹⁾ Ed. pr. „proximos.“

et ipsis veniant in mentem, peccata esse, etiam si resistant potius quam assentiantur?

P. Constat certe, pravas omnes cogitationes, etiam si non accedat consensus, ex naturae nostrae vitio prodire. Verum hoc tantum dico,
5 damnari hoc praecepto vitiosas cupiditates, quae ita cor hominis titillant ac sollicitant, ut tamen non pertrahant ad firmam deliberatamque voluntatem.

M. Haecenus ergo malos quidem affectus, quibus acquiescunt homines, et subigendos se permittunt, prohibitos fuisse intelligis: nunc vero tam exactam integritatem a nobis requiri, ut nullam perversam cupiditatem
10 corda nostra admittant, qua ad peccatum stimulantur.

P. Sic est.

M. Licetne iam breve totius legis compendium colligere?

P. Maxime: siquidem eam in duo capita redigamus. Prius est:
ut [(D)]eum amemus ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Alterum:
15 ut proximos diligamus perinde ac nosmetipsos.

M. Quid sub Dei amore continetur?

P. Amare ipsum, sicuti Deum amare decet: nempe, ut simul et dominus, et pater, et servator agnoscat. Itaque Dei amori adiuncta est eius reverentia, voluntas illi obsequendi, fiducia, quae in ipso collo-
20 canda est.

M. Quid per totum cor, totam animam et totas vires intelligis?

P. Eam zeli vehementiam, ut nullis prorsus cogitationibus, nullis desideriiis, nullis studiis sit in nobis locus, quae huic amori adversentur.

M. Quis secundi capituli est sensus?

P. Quemadmodum natura adeo propensi ad nos amandos sumus, ut hic affectus alios omnes superet: ita proximorum caritatem sic regnare in nobis decet, ut nos omni ex parte gubernet, sitque omnium et consiliorum et operum regula.

M. Quid proximi tibi nomen significat?

P. Non cognatos modo, et amicos, aut qui aliqua nobiscum necessitudine sunt coniuncti: sed etiam eos qui nobis incogniti sunt, adeoque inimicos.

M. Quid autem illi coniunctionis nobiscum habent?

P. Nimirum coniuncti sunt eo vinculo, quo universum hominum genus
35 Deus simul colligavit. Est autem id sacrosanctum et inviolabile, quod nullius pravitate aboleri potest.

M. Dicis igitur, si nos quispiam oderit, esse hoc eius proprium: manere nihilominus ipsum nobis proximum, eoque loco a nobis habendum esse: quia stet inviolabilis Dei ordo, quo haec inter nos coniunctio
40 sancita est?

P. Sic est.

M. Quum formam Dei rite colendi lex ostendat: nonne prorsus secundum eius praescriptum vivendum est?

P. Verum id quidem est. Atqui ea imbecillitate laborant omnes,
45 ut nemo quod debet omni ex parte impleat.

M. Cur ergo eam a nobis perfectionem exigit Deus, quae sit facultate nostra superior?

P. Nihil exigit, cui praestando non simus obstricti. Caeterum, modo ad eam, quae hic praescribitur, vivendi formam enitamus, etiamsi procul
50 absimus a scopo, hoc est, a perfectione, Dominus, quod deest, nobis ignoscit.

M. De hominibusne universis in genere loqueris, an de fidelibus duntaxat?

P. Qui Dei spiritu nondum est regeneratus, ne ad minimum quidem legis apicem inchoandum erit idoneus. Praeterea, si quem demus inveniri, qui aliqua ex parte legi obtemperet, non tamen ideo coram Deo 5 defunctum iudicabimus. Nam maledictos pronunciat omnes, qui non omnia impleverint, quae in ea continentur.

M. Hinc statuendum est, sicuti duo sunt hominum genera, ita duplex esse legis officium.

P. Omnino. Nam apud incredulos nihil aliud efficit nisi quod ex- 10 cusationem illis omnem praeccludit coram Deo. Atque id est quod significat Paulus, quum eam vocat ministerium mortis et damnationis. Erga fideles longe alium usum habet.

M. Quem?

P. Principio, dum iustitiam operibus consequi se non posse ex ea 15 discunt, ad humilitatem hoc modo erudiuntur: quae vera est ad quaerendam in Christo salutem praeparatio. Deinde quatenus plus multo exigit ab ipsis, quam sint¹⁾ praestanda, eos ad petendam a Domino virtutem sollicitat, simulque perpetui reatus commonefacit, ne superbire audeant. Postremo freni instar illis est, quo in Dei timore retineantur. 20

M. Tametsi ergo in hac terrena peregrinatione legi nunquam satisfacimus, non tamen hoc supervacuum esse censebimus, quod tam exactam a nobis perfectionem flagitet. Scopum enim ad quem nos collimare, et metam ad quam nos eniti convenit, demonstrat: ut quisque nostrum pro modo collatae sibi gratiae, ad summam rectitudinem vitam suam com- 25 ponere, et maiores subinde progressus facere, assiduo studio conetur.

P. Sic sentio.

M. An non perfectam in lege omnis iustitiae regulam habemus?

P. Et quidem adeo, ut nihil velit aliud Deus a nobis, nisi ut eam sequamur: rursum vero, irritum habeat ac repudiet, quidquid praeter 30 eius praescriptum suscipimus. Neque enim aliud sacrificium acceptum habet, quam obedientiam.

M. Quorsum igitur tot admonitiones, praecepta, exhortationes, quibus passim utuntur tum prophetae tum apostoli?

P. Nihil quam merae legis expositiones sunt, quae ad legis ob- 35 edientiam nos manuducunt, potius quam ab ea abducant.

M. Atqui de privata cuiusque vocatione nihil praecipit?

P. Quum reddere cuique quod suum est, iubet: inde colligere promptum est, quae sint privatim in ordine suo vitaeque genere cuiusque partes. Et exstant passim in scriptura, quemadmodum dictum est, sparsae 40 singulorum praeceptorum expositiones. Nam quod hic Dominus summam complexus est paucis verbis, alibi fusius et plenius exsequitur.

III. De oratione.

M. Quum de secunda parte divini cultus, quae in obsequiis ob- edientiaeque sita est, satis disputatum fuerit, iam de tertia parte disseramus. 45

P. Diximus invocationem esse, quum ad ipsum in quavis necessitate confugimus.

¹⁾ Ed. pr. „fuit“.

M. Numne solum censes invocandum esse?

P. Omnino. Id enim exigit, tanquam proprium numinis sui cultum.

M. Si ita res habet, quonam licebit modo homines ad opem nobis ferendam implorare?

5 P. Magnum vero inter haec duo discrimen est: Deum enim quum invocamus, testamur nihil nos aliunde boni exspectare, nec alibi nos collocare totum nostrum praesidium: interea tamen auxilia, quoad nobis permittit, facultatemque illis nos adiuvandi contulit, quaerimus.

M. Quod ergo ad hominum opem fidemque confugimus, nihil ob-
10 stare dicis, quominus unum invocemus Deum, quum fiducia in eos nostra minime recumbat: nec aliter imploremus ipsos, nisi quia benefaciendi facultate eos instruendo, beneficentiae suae ministros nobis quodammodo destinavit Deus, quorum per manus adiuvare nos et quae apud illos deposuit subsidia, erogare nobis velit.

15 P. Sic sentio. Ac proinde quidquid ab illis beneficiorum percipimus, Deo acceptum referre convenit: sicuti re vera unus ipse illa omnia nobis eorum ministerio largitur.

M. Verum, annon hominibus tamen, quoties aliquid in nos officii contulerunt, habenda est gratia? Id enim ipsa naturae aequitas, et lex
20 humanitatis dictat.

P. Habenda prorsus, vel ob unam hanc causam, quod hoc ipsos honore dignatur Deus, ut quae ex liberalitatis suae fonte inexhausto fluunt bona, per eorum manus, tanquam per rivos, ad nos derivet. Hac enim ratione nos illis obstringit, atque id ipsum vult nos agnoscere.
25 Itaque qui se hominibus gratum non praebet, suam in Deum quoque ingratitude hoc modo prodit.

M. Hincne licebit colligere, perperam invocari tum angelos, tum sanctos Domini servos, qui ex hac vita demigrarunt?

P. Licebit. Neque enim sanctis has partes attribuit Deus, ut nobis
30 opitulentur. Quantum vero ad angelos spectat: tametsi eorum utitur opera in salutem nostram, non tamen a nobis vult implorari.

M. Quidquid ergo ad ordinem a Deo institutum apte congruenterque non quadrat, id cum eius voluntate pugnare dicis.

P. Sic est. Certum enim infidelitatis signum est, iis quae dat nobis
35 Deus, non esse contentos. Deinde si in sanctorum, angelorumve fidem nos conferamus, ubi nos ad se unum Deus vocat, partemque fiduciae, quae tota residere in solo Deo debuerat, transferamus in ipsos, in idololatriam prolabimur: quum scilicet partiamur inter eos, quod sibi Deus in solidum uni vindicabat.

40 M. Nunc de orandi ratione tractemus. Sufficitne ad orandum lingua: an mentem etiam et cor requirit oratio?

P. Lingua quidem non semper necessaria est: intelligentia vero et affectu nunquam carere potest vera oratio.

M. Quo mihi argumento hoc probabis?

45 P. Quandoquidem Deus spiritus est, quum alias semper cor ab hominibus exigit, tum vero in oratione praesertim, qua cum ipso communicant. Quamobrem non nisi iis, qui eum in veritate invocaverint, propinquum se fore pollicetur: ex adverso autem exsecratur omnes et maledicit, qui per fictionem, et non ex animo precantur.

M. Vanæ ergo et nihili erunt preces quaecunque lingua tantum conceptæ fuerint?

P. Non id modo: sed Deo etiam summopere displicebunt.

M. Qualem in oratione affectum exigit Deus?

P. Primum, ut inopiam miseriasque nostras sentiamus: utque is 5
sensus moerorem in animis nostris et anxietatem generet: deinde ut
vehementi serioque obtinendæ a Deo gratiæ desiderio aestuemus: quod
precandi quoque ardorem in nobis accendat.¹⁾

M. A nativone hominibus ingenio manat hic affectus, an a Dei gratia
illis provenit? 10

P. Deum hic nobis subvenire necesse est. Nos enim ad utrumque
prorsus sumus stupidi. Spiritus Dei est, qui inenarrabiles gemitus ex-
citât in nobis animosque nostros format in hæc desideria, quæ in oratione
requiruntur.

M. Eone spectat hæc doctrina, ut resides, et quodammodo oscitantes 15
motum spiritus exspectemus, nec se quisque ad orandum sollicitet?

P. Minime vero. Quin hic potius est finis: ut dum frigere se, et
ad orandum pigros vel minus bene comparatos sentiunt fideles, ad Deum
protinus confugiant, seque inflammari postulent igneis spiritus eius aculeis,
quo ad orandum reddantur idonei. 20

M. Non tamen intelligis, nullum in precibus esse linguæ usum.

P. Nequaquam. Est enim sæpe adiumento ad sublevandam re-
tinendamque mentem, ne tam facile a Deo abstrahatur. Praeterea quum ad
illustrandam Dei gloriam creata sit prae aliis membris, totam eius facul-
tatem in hunc usum explicari par est. Ad hæc, hominem interdum studii 25
vehementia huc impellit, ut præter consilium lingua in vocem prorumpat.

M. Si ita est, quid proficiunt qui exotica lingua sibi que non in-
tellecta orant?

P. Id vero nihil est aliud, quam cum Deo ludere. Ergo a Christianis
facessat hæc hypocrisis. 30

M. Verum, quum precamur, facimusne id fortuito de successu in-
certi, an vero constitutum id certo habere nos oportet, exauditum nos
iri a Domino?

P. Hoc perpetuum sit orationis fundamentum, exauditum nos iri a
Domino, et quidquid petierimus impetraturos, quatenus nobis conducet. 35
Hac ratione docet Paulus, ex fide manare rectam invocationem Dei. Nam
rite nemo unquam ipsum invocabit, nisi qui in certa bonitatis eius fiducia
prius acquieverit.

M. Quid ergo his fiet, qui haesitantes orant, nec in animis suis
statuunt, quid sint orando profecturi, imo incerti sunt, audiantur necne 40
a Deo suæ preces?

P. Vanæ sunt ac irritæ ipsorum preces, quum nulla promissione
sint suffultæ. Iubemur enim certa fide petere: et promissio additur,
quidquid credentes petierimus, id nobis datum iri.

M. Restat ut videamus, unde nobis tantum confidentiæ: ut quum 45
tot modis indigni simus Dei conspectu, sistere nos tamen coram ipso
audeamus.

¹⁾ „quod . . . accendat“ nach den Ausgaben seit 1561. Ed. pr. „qui . . .
accendat“. Inst. 1550: „quæ accendant“.

P. Primum, habemus promissiones, quibus simpliciter, ommissa dignitatis nostrae ratione, standum est. Deinde, si filii Dei sumus, animat nos spiritus eius, atque instigat, ut ad eum, tanquam ad patrem, familiariter nos recipere nihil dubitemus. Ac ne ideo, quod instar vermium sumus, et conscientia premimur nostrorum peccatorum, maiestatem eius gloriosam horreamus, mediatorem nobis proponit Christum, quo nobis aditum patefaciente, de obtinenda gratia minime simus anxii.

M. Intelligis non nisi unius Christi nomine invocandum esse Deum?

P. Sic sentio. Nam et disertis verbis ita nobis praecipitur: et additur promissio, facturam sua intercessione, ut consequamur quae petimus.

M. Non ergo temeritatis aut arrogantiae accusandus est, qui hoc advocato fretus ad Deum familiariter accedit: et hunc Deo et sibi proponit solum, per quem exaudiatur?

P. Nullo modo. Nam qui sic orat, tanquam ex illius ore preces concipit: quum eius patrocinio adiuvari suam orationem, commendarique sciat.

M. Tractemus iam, quid continere fidelium preces debeant. Licetne quicquid in mentem nobis venit a Deo postulare, an certa hic tenenda est regula?

P. Haec vero nimis praepostera esset orandi ratio, indulgere propriis desideriis carnisque iudicio. Nam et rudiores sumus, quam ut possimus iudicare quid nobis expediat: et ea cupiditatum intemperie laboramus, quae freno cohiberi necesse habeat.

M. Quid proinde opus est facto?

P. Hoc restat unum, ut Deus ipse rectam orandi formam nobis praescribat: ut tantum manu ducentem sequamur, et quasi verba praeceuntem.

M. Quam nobis legem praescipit?

P. Ampla quidem et copiosa passim in scripturis huius rei doctrina traditur. Verum, quo certiore praefigeret scopum, formulam composuit, et quasi dictavit, qua, quidquid a Deo petere fas est, ac nostra refert, breviter complexus est, et in pauca capita digessit.

M. Recita.

P. Rogatus a discipulis Dominus noster Christus, quonam orandum esset modo, respondit: Quum volueritis orare, sic dicite: Pater noster qui es in coelis, sanctificetur nomen tuum: adveniat regnum tuum: fiat voluntas tua, in terra sicut in coelo: panem nostrum quotidianum da nobis hodie: et remitte nobis debita nostra, sicut nos quoque remittimus debitoribus nostris: et ne nos inducas in tentationem: sed libera nos a malo. Quia tuum est regnum, et potentia, et gloria, in saecula. Amen.

M. Quo melius intelligamus quid contineat, eam in capita partiamur.

P. Sex habet partes, quarum tres priores solam Dei gloriam, non habita nostri ratione, tanquam proprium suum finem, respiciunt: reliquae ad nos, utilitatemque nostram spectant.

M. Ergone petendum est a Deo quidquam, unde nihil ad nos boni redeat?

P. Ipse quidem pro infinita sua bonitate, sic componit omnia, ut nihil cedat in ipsius gloriam, quin nobis quoque sit salutare. Itaque quum sanctificatur eius nomen, ut nobis quoque in sanctificationem ver-tatur, efficit: non advenit eius regnum, quin simus quodammodo eius

participes. Verum, in optandis his omnibus solam eius gloriam, praeterita nostra utilitate, intueri convenit.

M. Nempe, secundum hanc doctrinam, tria haec postulata cum utilitate quidem nostra coniuncta sunt: non tamen in alium scopum collimare debent, quam ut glorificetur Dei nomen. 5

P. Sic est, atque adeo in reliquis etiam tribus eadem Dei gloria curae nobis esse debet: utcumque iis, quae in rem ac salutem nostram sunt, optandis, proprie sint destinata.

M. Nunc ad verborum explicationem pergamus: ac principio, cur patris nomen hic potius, quam aliud quodvis, Deo tribuitur? 10

P. Quum ad rectam orandi rationem in primis requiratur segura conscientiae fiducia, nomen hoc sibi assumit Deus, quod nihil nisi meram suavitatem sonat: ut ita excussa ex animis nostris omni anxietate, ad se familiariter implorandum nos invitet.

M. Ergone Deum audebimus sine difficultate recta adire, ut filii 15 parentes solent?

P. Omnino: quin etiam multo certiore obtinendi quod petimus fiducia. Nam, ut admonet magister, si nos, quum mali simus, non possumus tamen filiis nostris bona negare, nec eos dimittere inanes sustinemus, nec venenum porrigimus illis pro pane: quanto plus beneficentiae a coelesti 20 patre exspectandum est, qui non tantum summe bonus est, sed ipsa etiam bonitas?

M. An non ex hoc quoque nomine argumentum ducere licebit, quo id quod initio dictum est, preces scilicet universas Christi patrocinio fundatas esse oportere, comprobetur? 25

P. Et quidem firmissimum. Neque enim filiorum loco nos habet Deus, nisi quatenus Christi sumus membra.

M. Cur nostrum potius in commune patrem nominas Deum, quam tuum peculiariter?

P. Potest quidem fidelium unusquisque suum vocare: sed communi 30 epitheto ideo usus est Dominus, quo nos ad exercendam in precibus caritatem assuefaceret: nec aliis neglectis, tantum se quisque curet.

M. Quid sibi vult quae additur particula, Deum esse in coelis?

P. Perinde est, acsi excelsum, potentem, incomprehensibilem vocarem ipsum. 35

M. Quorsum id, et qua ratione?

P. Nempe hoc modo sursum mentes, quum eum invocamus, docemur erigere, ne quid de ipso carnale aut terrenum cogitemus, neve eum moduli nostri metiamur captu, ne humilius de ipso aliquid sentientes, in obsequium voluntatis nostrae redigere ipsum velimus, sed potius cum timore et 40 reverentia suspicere discamus maiestatem eius gloriosam. Valet etiam hoc ad excitandam confirmandamque nostram in ipso fiduciam: dum coeli dominus ac praeses, qui arbitrio suo regat omnia, praedicatur.

M. Recita mihi primi postulati summam.

P. Per nomen Dei scriptura notitiam famamque intelligit, qua inter 45 homines celebratur. Optamus ergo, ut eius gloria ubique et in omnibus provehatur.

M. Verum, accederene quidquam illi potest gloriae, aut decedere?

P. In seipsa nec crescit, nec minuitur. Verum illustrari inter ho-

mines, ut par est, optamus: ut, quidquid facit Deus, omnia eius opera, ut sunt, ita gloriosa appareant, quo modis omnibus ipse glorificetur.

M. In secunda petitione, quid per Dei regnum intelligis?

P. Duobus potissimum membris constat. Ut electos spiritu gubernet suo: ut reprobos, qui se illi in obsequium tradere recusant, prosternat et exitio tradat: ut ita palam fiat, nihil esse, quod resistere eius virtuti queat.

M. Qualiter regnum hoc ut veniat precaris?

P. Ut fidelium numerum in dies augeat Dominus, ut novis subinde spiritus sui donis eos cumulet, donec prorsus impleverit. Ad haec ut suam veritatem ad discutiendas Satanae tenebras magis ac magis lucidam conspicuamque reddat: ut iustitiam suam proferendo iniquitatem omnem aboleat.

M. Nonne quotidie fiunt haec omnia?

P. Fiunt eo modo, ut inchoatum dici possit regnum Dei. Optamus ergo, ut assidue crescat ac provehatur, donec ad summum fastigium pervenerit: quod ultimo demum die futurum speramus, quo Deus solus, omnibus creaturis in ordinem coactis, exaltabitur et eminebit, adeoque erit omnia in omnibus.

M. Quod petis, ut Dei voluntas fiat, quem id habet sensum?

P. Ut in eius obsequium subigantur creaturae omnes, pendeantque ita ex eius nutu, ne quid nisi ipsius arbitrio fiat.

M. Ergone fieri quidquam praeter eius voluntatem posse sentis?

P. Non optamus tantum, ut quod decrevit apud se eveniat: sed etiam ut domita subiugataque omni contumacia, omnes omnium voluntates suae subiiciat et in eius obedientiam componat.

M. An non ita precando propriis voluntatibus cedimus?

P. Omnino: neque in hunc tantum finem, ut quaecumque cum sua voluntate pugnant in nobis desideria irrita faciat: sed etiam ut novas in nobis mentes, novaque corda formet: ne quid velimus ipsi a nobis, sed spiritus potius eius votis nostris praesit, ut plenam habeant cum Deo consensionem.

M. Cur id in terra fieri optas, sicut in coelo?

P. Quoniam hoc unum propositum habent sancti angeli, qui coelestes sunt eius creaturae, ut illi in omnibus obsequantur, sintque semper et dicto audientes, et ad obeunda obsequia ultro parati: talem obediendi propensionem hominibus opto, ut se quisque illi in voluntariam subiectionem prorsus addicat.

M. Nunc ad secundam partem venio. Quid tibi significat quotidianus, quem petis, panis?

P. In universum quidquid ad tuendam praesentem vitam facit: non alendo tantum aut vestiendo, sed praebendis quoque aliis omnibus adminiculis, quibus sustententur externae vitae necessitates: quo panem nostrum, quatenus expedire Dominus novit, tranquilli comedamus.

M. Cur autem tibi a Deo donari optas, quod nos labore nostro parare iubet?

P. Tametsi victus parandi causa laborandum, ac etiam sudandum nobis est, non labore tamen nostro, non industria, non sedulitate alimur: sed una Dei benedictione, qua labor ipse manuum nostrarum prosperatur, 50 futurus alioqui inanis. Praeterea sic habendum est: etiam quum ciborum

copia nobis ad manum suppetit, illisque vescimur, non illorum tamen substantia, sed sola Dei virtute nos ali. Neque enim vim eiusmodi habent a natura ingenitam: sed Deus e coelo, tanquam beneficentiae suae organis administrat.

M. Atqui tuum quo iure panem vocas: quum tibi a Deo postules dari? 5

P. Nempe, quia Dei benignitate fit noster: utcunque nobis minime debeatur. Admonemur etiam hoc verbo, ab alieno pane appetendo nobis temperare: contentosque eo esse, qui legitima ratione, tanquam ex Dei manu ad nos pervenerit.

M. Quotidianum cur addis, et hodie? 10

P. His duabus particulis ad moderationem instituimur ac continentiam: ne modum necessitatis vota nostra excedant.

M. Quum haec communis omnium esse debeat precatio, qui fieri potest, ut divites, qui domi abundant, repositamque in longum tempus annonam habent, sibi petant in diem dari? 15

P. Hoc divites peraeque ac pauperes constitutum habere oportet, nihil eorum quae habent, sibi profuturum, nisi quatenus et usum illis concesserit Deus, et sua gratia effecerit, ut usus ipse fructuosus sit et efficax. Itaque omnia possidendo nihil habemus, nisi quatenus in singulas horas ex manu Dei percipimus, quantum nobis necesse satisque est. 20

M. Quid continet quintum postulatum?

P. Ut peccata nobis ignoscat Dominus.

M. Nemone reperietur mortalium tam iustus, qui hac venia non indigeat?

P. Nemo prorsus. Hanc enim precandi formam quum apostolis suis dedit Christus, universae ecclesiae destinavit. Quamobrem qui se hac necessitate eximere volet, e societate fidelium exeat oportet. Et sane audimus, quid scriptura testetur: nempe, qui in uno purgare se coram Deo contendet, deprehensum iri in mille reum. Unicum ergo omnibus ad eius misericordiam perfugium restat. 30

M. Quomodo peccata nobis remitti existimas?

P. Sicut ipsa Christi verba sonant: Esse nomina¹⁾ scilicet, quae obstrictos aeternae mortis reatu nos teneant, donec mera sua liberalitate nos Deus liberet.

M. Gratuita igitur Dei misericordia peccatorum veniam obtinere nos dicis? 35

P. Omnino. Nam si unius vel minimi peccati redimenda sit poena, nos satisfaciendo nequaquam erimus. Omnia igitur gratuito ignoscat et condonet necesse est.

M. Quid ex hac remissione utilitatis ad nos redit? 40

P. Tum illi perinde accepti sumus, ac si iusti essemus et innocentes: simulque paternae eius benevolentiae fiducia, unde nobis certa salus, conscientiae nostris confirmatur.

M. Haec quae apponitur conditio: ut nobis remittat, sicut nos remittimus debitoribus nostris: num mereri nos a Deo veniam significat, hominibus, si quid in nos peccarunt, ignoscendo? 45

P. Minime. Sic enim iam gratuita remissio non foret, nec sola Christi satisfactione, qua in cruce pro nobis defunctus est, sicuti par est,

¹⁾ N. „debita“.

fundata. Verum, quia irrogatas nobis iniurias obliviscendo, dum eius clementiam ac bonitatem imitamur, re ipsa nos eius filios esse demonstramus: hac ideo tessera confirmare nos voluit, et simul ex adverso ostendere, nisi faciles nos ad ignoscendum et flexibiles praebuerimus, nihil
5 esse aliud a se exspectandum, quam summum et inexorabilem severitatis rigorem.

M. Hic ergo abdicari a Deo, expungique filiorum loco dicis omnes, qui offensiones ex animo deponere non possunt: ne quem sibi in coelo veniae locum fore confidant.

10 P. Ita sentio: ut impleatur illud, remensum cuique iri eadem mensura, qua erga alios usus fuerit.

M. Quid postea sequitur?

P. Ne nos Dominus in tentationem inducat, sed a malo potius liberet.

M. Hoc totumne in unam petitionem includis?

15 P. Non nisi una est petitio. Posterius enim membrum prioris explicatio est.

M. Quid summam continet?

P. Ne ruere nos, aut labi in peccatum Dominus sinat; ne diabolo nos, carnisque nostrae cupiditatibus, quae assiduum nobiscum bellum
20 gerunt, vincendos permittat: quin potius sua nos ad resistendum virtute instruat, sustineat nos manu sua, praesidio suo munit ac tegat: ut ita sub fide tutelaque eius in tuto habitemus.

M. Quo autem modo id fit?

P. Quum eius spiritu gubernati, tali iustitiae amore desiderioque
25 imbuimur, quo peccatum, carnem et Satanam superemus: tali rursus odio peccati, quod nos a mundo segregatos in pura sanctitate contineat. In spiritus enim virtute victoria nostra consistit.

M. Habentne omnes opus hoc auxilio?

P. Et quis carere posset? Imminet enim perpetuo nobis diabolus,
30 circuitque instar leonis rugientis quaerens quem devoret. Nos vero, quae sumus imbecillitate, statim concideremus: imo singulis momentis actum de nobis foret, nisi Deus nos ad pugnam instrueret suis armis, manuque sua roboraret.

M. Quid tibi significat tentationis nomen?

35 P. Astus fallaciasque Satanae, quibus nos continenter adoritur, et facile protinus circumveniret, nisi Dei ope adiuvaremur. Nam et mens nostra, pro nativa sua vanitate, obnoxia eius dolis: et ut propensior est semper voluntas nostra in malum, protinus illi succumberet.

M. Verum cur deprecaris ne te in tentationem inducat Deus, quod
40 Satanae proprium, non autem Dei videtur?

P. Sicut fideles protectione sua tuetur Deus, ne aut fraudibus opprimantur Satanae, aut a peccato superentur: ita quos vult punire, non modo destituit sua gratia, sed etiam Satanae tyrannidi tradit, caecitate percutit, et conicit in reprobam mentem: ut prorsus sint peccato manci-
45 pati, et expositi ad omnes tentationum insultus.

M. Quid sibi vult haec, quae adiecta est, clausula: quoniam tuum est regnum, tua potentia et gloria, in saecula saeculorum?

P. Iterum hic admonemur, Dei magis potentia et bonitate suffultas esse preces nostras, quam ulla nostri fiducia. Praeterea Dei laudibus
5 (preces omnes nostras claudere docemur

M. Nihilne fas est a Deo petere, quam quod est hac formula comprehensum?

P. Tametsi verbis aliis, alioque modo liberum est precari: sic tamen habendum est, nullam Deo placere orationem posse, quae non huc, tanquam ad unicam rite orandi normam, referatur.

5

IV. De Sacramentis.¹⁾

M. Iam instituta a nobis ordinis ratio postulat, ut de quarta cultus Dei parte agamus.

10

P. Hanc in eo sitam esse diximus, ut Deum agnoscamus bonorum omnium auctorem, eiusque bonitatem, iustitiam, sapientiam, potentiam, laude et gratiarum actione prosequamur: ut in solidum bonorum omnium gloria penes ipsum resideat.

M. Nullamne huius partis regulam praescripsit?

15

P. Quidquid laudum eius exstat in scripturis, pro regula nobis esse debet.

M. Nihilne habet oratio dominica, quod huc pertineat?

P. Nempe, quum optamus sanctificari eius nomen, hoc optamus, ut omnibus eius operibus sua constet gloria. Ut, sive peccatoribus ignoscat, misericors: sive vindictam exerceat, iustus: sive praestet suis quod promisit, verax conseatur. Denique, ut quidquid operum eius cernimus, ad eum glorificandum nos excitet. Hoc vero est, bonorum illi omnium laudem tribuere.

M. Quid tandem ex iis, quae hactenus tractata sunt a nobis, colligemus?

25

P. Quod scilicet veritas ipsa docet, et ego initio proposui: hanc esse vitam aeternam, unum verum Deum nosse patrem, et quem misit Iesum Christum. Illum, inquam, nosse, ut debitum ei honorem cultumque exhibeamus, utque nobis non dominus tantum sit, sed etiam pater ac servator, nosque illi vicissim filii simus et servi, et proinde vitam nostram illustrandae eius gloriae dedicemus.

30

M. Qua via ad tantum bonum pervenitur?

P. In hunc finem, sacrum suum verbum nobis reliquit. Est enim spiritualis doctrina, quaedam veluti ianua, qua ingredimur in coeleste eius regnum.

35

M. Ubinam quaerendum nobis est hoc verbum?

P. In scripturis sanctis, quibus continetur.

M. Ut fructum inde percipias, qualiter eo utendum est?

P. Si ipsum solida cordis persuasione amplectimur, non secus ac certam veritatem e coelo profectam: si nos illi dociles praebemus: si voluntates mentesque nostras in eius obsequium subiicimus: si amemus ipsum ex animo: si cordibus nostris semel insculptum, fixas illic radices habeat, ut fructum proferat in vita: si denique formemur ad eius regulam: tum nobis in salutem, sicuti destinatum est, cedit.

40

M. Suntne omnia haec in facultate nostra posita?

45

¹⁾ N. „IV. De verbo Dei.“ Dann vor Frage: „Non est aliud a verbo medium“ etc. (146, ₂₅) „V. De sacramentis.“ Doch erfordert die Disposition des Katechismus eine Vierteilung (117, ₂₁ ff., cf. 128, ₄₃, 137, ₄₄), für welche der Titel in der ed. pr. allerdings schlecht passt.

P. Nihil ipsorum prorsus, sed unius Dei est hoc totum, quod retuli, in nobis efficere spiritus sui gratia.

M. Verum, annon adhibenda est a nobis diligentia, et omni studio enitendum, legendo, audiendo, meditando, ut eo proficiamus?

5 P. Imo vero: quum se quisque privatim quotidiana lectione exerceat: tum vero simul omnes praecipue sedulo conciones frequentent, ubi salutis doctrina in coetu fidelium explicatur.

M. Negas ergo esse satis, si domi seorsum singuli legant, nisi omnes simul in commune ad eandem doctrinam audiendam conveniant?

10 P. Convenire necesse est, ubi licet, hoc est, quum facultas datur.

M. Poterisne mihi hoc probare?

P. Sufficere ad probationem abunde nobis debet una Domini voluntas. Hunc autem ordinem ecclesiae suae commendavit, non quem duo aut tres duntaxat servarent, sed cui subessent communiter omnes. Ad hoc, 15 illius tum aedificandae, tum conservandae, hanc esse unicam rationem pronunciat. Sit ergo haec nobis sancta et inviolabilis regula: nec sibi fas quisquam esse ducat, supra magistrum sapere.

M. Estne igitur necesse, praeesse ecclesiis pastores?

P. Quin etiam necesse est audire ipsos, et quam proponunt Christi 20 doctrinam ex eorum ore cum timore et reverentia excipere. Itaque qui ipsos contemnit audireve detrectat, Christum contemnit, ac discessionem facit a societate fidelium.

M. Verum, semelne a pastore suo fuisse institutum satis est homini Christiano, an cursum hunc tota vita tenere debet?

25 P. Coepisse parum est, nisi perseveres. Christi enim discipulos usque in finem, vel potius sine fine esse nos oportet. Hanc vero functionem mandavit ecclesiae ministris, ut suo nos loco et nomine doceant.

M. Non est aliud a verbo medium, ut loquantur, quo se nobiscum Deus communicet?

30 P. Verbi praedicationi adiunxit sacramenta.

M. Quid est sacramentum?

P. Externa divinae erga nos benevolentiae testificatio, quae visibili signo spirituales gratias figurat, ad obsignandas cordibus nostris Dei pro- 35 missiones, quo earum veritas melius confirmetur.

M. Tantane vis subest visibili signo, ut conscientias in salutis fiducia stabiliat?

P. Id quidem a seipso non habet, sed ex Dei voluntate, propterea quod sit in hunc finem institutum.

M. Quum propriae sint spiritus sancti partes, Dei promissiones in 40 animis nostris obsignare, hoc tu sacramentis quomodo tribuis?

P. Longum est inter illum et haec discrimen. Movere enim et afficere corda, illuminare mentes, conscientias reddere certas ac tranquillas, solius re vera spiritus est, ut id totum censi proprium ipsius opus debeat, illique acceptum referri, ne laus alio transferatur. Minime tamen 45 hoc obstat, quominus sacramentis Deus utatur, tanquam secundis organis, eaque in usum adhibeat, prout visum fuerit: idque sic faciat, ne quid spiritus virtuti derogetur.

M. Vim ergo efficaciamque sacramenti non in externo elemento in- 50 clusam esse existimas, sed totam a spiritu Dei manare?

P. Sic sentio: nempe, ut virtutem suam exserere Domino placuerit

per sua organa, quem in finem ea destinavit. Quod quidem ita facit, ut spiritus sui virtuti nihil detrahat.

M. Potesne mihi, cur ita agat, rationem reddere?

P. Hoc scilicet modo infirmitati nostrae consulit. Nam si spirituales essemus toti, angelorum instar spiritualiter tum eum, tum ipsius gratias 5 possemus intueri. Verum, ut hac terreni corporis mole [(circumdati)] sumus, figuris indigemus vel speculis, quae nobis spiritualium coelestium-que rerum aspectum terreno quodam modo exhibeant. Neque enim aliter eo perveniremus. Simul etiam nostra interest, in Dei promissionibus exerceri sensus omnes nostros, quo melius nobis confirmentur. 10

M. Si verum est, ideo instituta esse a Deo sacramenta, ut subsidia necessitatis nostrae forent, annon arrogantiae damnari merito deberet, si quis iudicaret, illis se, tanquam non necessariis, posse carere?

P. Omnino. Atque adeo si quis illorum usu sponte abstineat, ac si opus non haberet, Christum contemnit, ipsius respuit gratiam, et 15 spiritum exstinguit.

M. Verum, qualis ex sacramentis fiducia ad stabiliendas conscientias, et quam certa securitas concipi potest, quibus utuntur promiscue boni et mali?

P. Quanquam oblata sibi in sacramentis Dei dona, in nihilum, ut 20 ita dicam, redigunt impii, quantum ad ipsos spectat, non tamen propterea efficiunt, quin sua vis et natura sacramentis maneat.

M. Quo igitur modo, et quando usum sacramentorum sequitur effectus?

P. Quum ea fide recipimus, Christum in illis solum eiusque gratiam quaerentes. 25

M. Cur illic quaerendum esse Christum dicis?

P. Intellego non esse visibilibus signis inhaerendum, ut salutem inde petamus, vel affixam illic conferendae gratiae virtutem imaginemur ac inclusam: quin potius adminiculi loco habendum esse signum, quo recta ad Christum dirigamur, salutem ab ipso et solidam felicitatem petaturi. 30

M. Quum ad eorum usum requiratur fides: qui nobis in fidei confirmationem data esse dicis, ut nos de promissionibus Dei reddant certiores?

P. Fidem in nobis semel inchoatam esse nequaquam sufficit, nisi continenter alatur, et magis in dies magisque augeat. Ad eam ergo tum alendam, tum roborandam, tum provehendam sacramenta instituit 35 Dominus. Quod quidem significat Paulus, quum ad obsignandas Dei promissiones valere tradit.

M. Verum, nonne hoc infidelitatis indicium est, non habere Dei promissionibus solidam fidem, nisi aliunde nobis confirmentur?

P. Fidei certe imbecillitatem hoc arguit, qua filii etiam Dei laborant, 40 qui tamen fideles propterea esse non desinunt, licet fide praediti sint exigua adhuc et imperfecta. Quamdiu enim versamur in hoc mundo, haerent semper in carne nostra diffidentiae reliquiae, quas aliter excutere non possumus, quam continuo usque ad vitae finem profectu. Ulterius ergo semper progredi necesse est. 45

M. Quot sunt christianae ecclesiae sacramenta?

P. Duo sunt omnino, quorum communis sit inter omnes fideles usus.

M. Quae sunt illa?

P. Baptismus et sacra coena.

M. Quid vero simile inter se habent vel diversum? 50

P. Baptismus veluti quidam in ecclesiam aditus nobis est. Illic enim testimonium habemus, nos, quum alioqui extranei alienique simus, in Dei familiam recipi, ut inter eius domesticos censeamur. Coena vero testatur, Deum se nobis, animas nostras alendo, patrem exhibere.

5 M. Quo clarius nobis innotescat utriusque veritas, de utroque seorsum tractemus. Primum, quae est baptismi significatio?

P. Ea duas habet partes. Nam ibi remissio peccatorum, deinde spiritualis regeneratio figuratur.

M. Quid similitudinis inest aquae cum his rebus, ut eas repraesentet?

10 P. Peccatorum quidem remissio species est lavacri, quo animae suis maculis absterguntur: non secus atque aqua abluuntur corporis sordes.

M. Quid de regeneratione?

P. Quoniam eius initium est naturae nostrae mortificatio: finis vero, ut novae creaturae simus, in eo nobis proponitur mortis figura, quod
15 capiti aqua iniicitur: novae autem vitae, in eo quod non manemus sub aqua demersi, sed ad momentum duntaxat subimus tanquam in sepulcrum, ut statim emergamus.

M. Num aquam esse animae lavacrum censes?

P. Nequaquam. Hunc enim honorem eripere Christi sanguini nefas
20 est, qui ideo effusus fuit, ut abstersis omnibus nostris maculis, puros coram Deo et impollutos nos redderet. Atque huius quidem purgationis fructum percipimus, quum sacro illo sanguine conscientias nostras spiritus sanctus aspergit. Obsignationem vero in sacramento habemus.

M. Verum, annon aliud aquae tribuis, nisi ut ablutionis tantum
25 sit figura?

P. Sic figuram esse sentio, ut simul annexa sit veritas. Neque enim, sua nobis dona pollicendo, nos Deus frustratur. Proinde et peccatorum veniam, et vitae novitatem offerri nobis in baptismo, et recipi a nobis certum est.

30 M. An promiscue in omnibus impletur haec gratia?

P. Multi dum illi sua pravitate viam praeccludunt, efficiunt, ut sibi sit inanis. Ita non nisi ad fideles solos pervenit fructus. Verum, inde nihil sacramenti naturae decedit.

M. Regeneratio autem unde?

35 P. A morte Christi et resurrectione simul. Haec enim vis subest eius morti, ut per eam crucifigatur vetus homo noster, et naturae nostrae vitiositas quodammodo sepeliatur, ne amplius vigeat in nobis. Quod autem reformamur in novam vitam ad obediendum Dei iustitiae, id est resurrectionis beneficium.

40 M. Quomodo per baptismum nobis haec bona conferuntur?

P. Quia nisi promissiones illic nobis oblatas respuendo infructuosas reddimus, vescimur Christo eiusque spiritu donamur.

M. Nobis vero quid agendum est, ut rite baptismo utamur?

P. Rectus baptismi usus in fide et poenitentia situs est: hoc est,
45 ut statuamus primum certa animi fiducia, nos ab omnibus maculis Christi sanguine purgatos, Deo placere: deinde ut spiritum eius sentiamus ipsi in nobis habitare: atque id operibus apud alios declaremus: utque assidue nos in meditanda tum carnis mortificatione, tum iustitiae Dei obedientia exerceamus.

M. Si haec requiruntur ad legitimum baptismi usum, qui fit ut infantes baptizemus?

P. Non est necesse, ut baptismum semper fides et poenitentia praecedant: sed ab illis¹⁾ tantum exiguntur, qui per aetatem iam sunt utriusque capaces. Satis ergo fuerit, si infantes, postquam adoleverint, baptismi sui vim exserant. 5

M. Poterisne ratione demonstrare, nihil esse in ea re absurdi?

P. Sane: si mihi concessum fuerit, nihil Dominum instituisse, quod sit a ratione dissentaneum. Nam quum circumcisionem poenitentiae signum fuisse Moises et omnes prophetae doceant: fidei etiam sacramentum, teste Paulo, fuerit: videmus tamen, ut infantes ab ea non excluserit.

M. Sed eademne causa, quae in circumcisione valuit, nunc ad baptismum admittendi sunt?

P. Prorsus eadem: quum promissiones, quas olim Deus populo israelitico dederat, nunc sint per totum orbem publicatae. 15

M. Atqui num inde colligis signum quoque usurpandum esse?

P. Qui bene utrinque expendet omnia, hoc consequi animadvertet. Neque enim eius gratiae, quae Israeli ante collata fuerat, hac lege nos participes fecit Christus, ut vel obscurior erga nos esset, vel aliqua ex parte imminuta. Quin potius et luculentius eam in nos et abundantius effudit. 20

M. Putasne, si a baptismo arceantur infantes, quidquam propterea Dei gratiae decedere, ut dici possit Christi adventu fuisse imminuta[m]?

P. Id quidem evidentiter patet. Signo enim sublato, quod ad testandam Dei misericordiam et confirmandas promissiones plurimum valet, deesset nobis eximia consolatio, qua fruebantur veteres. 25

M. Sic ergo sentis: quum Deus sub veteri testamento, ut se patrem parvulorum ostenderet, salutis promissionem in eorum corporibus insculptam esse voluerit signo visibili, indignum fore, si minus confirmationis a Christi adventu habeant fideles: quando et eadem hodie nobis promissio destinatur, quae olim patribus: et clarius bonitatis suae specimen nobis in Christo exhibuit Deus. 30

P. Sic sentio. Praeterea quum satis constet, vim substantiamque, ut ita loquar, baptismi infantibus esse communem: si illis negaretur signum, quod veritate est inferius, aperta illis iniuria feret. 35

M. Qua ergo conditione baptizandi sunt infantes?

P. Ut testatum fiat, benedictionis fidelium semini promissae ipsos esse haeredes: quo agnita, postquam adoleverint, baptismi sui veritate, fructum ex eo percipiant, ac proferant. 40

M. Transeamus ad coenam. Ac primo quidem ex te scire velim, quae sit eius significatio?

P. Ideo a Christo instituta est, ut corporis et sanguinis sui communicatione educari in spem vitae aeternae animas nostras nos doceret, idque nobis certum redderet. 45

M. Cur autem pane corpus, vino sanguis Domini figuratur?

P. Nempe hinc docemur, quam vim habet panis in nutriendis corporibus, ad sustinendam praesentem vitam, eandem corpori Domini inesse,

¹⁾ Ed. pr.: „aliis“.

ad alendas spiritualiter animas. Sicuti vino exhilarantur hominum corda, reficiuntur vires, totus homo roboratur: ita ex Domini sanguine eosdem ab animis nostris usus percipi.

M. Ergone corpore Domini et sanguine vescimur?

5 P. Ita sentio. Nam quum in eo sita sit tota salutis nostrae fiducia, ut accepta nobis feratur obedientia ipsius, quam patri praestitit, perinde acsi nostra foret: ipsum a nobis possideri necesse est. Neque enim bona nobis sua aliter communicat, nisi dum se nostrum facit.

M. Atqui, nonne tunc se dedit, quum se exposuit in mortem, ut
10 nos a mortis iudicio redemptos patri reconciliaret?

P. Id quidem verum est: sed non satis est nobis, nisi eum nunc recipiamus: quo mortis eius efficacia fructusque ad nos perveniat.

M. Recipiendi porro modus an non fide constat?

P. Fateor. Sed hoc simul addo, fieri id, dum non solum mortuum
15 credimus, quo nos a morte liberaret et suscitatum, quo nobis vitam acquireret: sed in nobis quoque habitare agnoscimus, nosque illi coniunctos esse eo unitatis genere, quo membra cum capite suo cohaerent: ut huius unitatis beneficio omnium eius bonorum participes fiamus.

M. Num quid hanc communionem per solam coenam obtinemus?

20 P. Imo vero. Nam et per evangelium, teste Paulo, nobis communicatur Christus. Et merito hoc Paulus docet: quum illic audiamus, nos carnem esse de carne eius et ossa ex ossibus: ipsum esse panem vivum, qui e coelo ad nutriendas animas nostras descendit: nos unum esse cum ipso, sicuti cum patre unum est: et similia.

25 M. Quid amplius ex sacramento consequimur, aut quid praeterea utilitatis nobis confert?

P. Hoc scilicet, quod illa, de qua dixi, communicatio nobis confirmatur et augetur. Tametsi enim tum in baptismo, tum in evangelio nobis exhibetur Christus: eum tamen non recipimus totum, sed ex
30 parte tantum.

M. Quid ergo in symbolo panis habemus?

P. Corpus Christi, ut semel pro nobis ad nos Deo reconciliandos immolatum fuit, ita nunc quoque nobis dari: ut certo sciamus, reconciliationem ad nos pertinere.

35 M. Quid in sanguinis symbolo? ¹⁾

P. Christum, ut suum sanguinem semel in peccatorum satisfactionem, pretiumque redemptionis nostrae [ipsum] effudit, ita nunc eum nobis bibendum porrigere, ut fructum, qui inde pervenire ad nos debet, sentiamus.

M. Secundum has duas responsiones, sacra Domini coena ad eius
40 mortem nos amandat, ut eius virtuti communicemus.

P. Omnino: tunc enim unicum perpetuumque sacrificium, quod in salutem nostram sufficeret, peractum est. Proinde nihil restat amplius, nisi ut ipso fruamur.

M. Ergo non in hunc finem instituta est coena, ut Deo filii sui
45 corpus offeratur?

P. Minime. Solus enim ipse, quum aeternus sit sacerdos, hanc praerogativam habet. Atque hoc sonant eius verba, quum ait: Accipite

¹⁾ Frz. Originaltext: „signe du vin“. Danach auch lat. Ausg. seit 1561: „vini symbolo“.

et manducate. Neque enim ut offeramus corpus suum, sed tantum, ut eo vescamur, illic praecipit.

M. Cur duobus utimur signis?

P. In eo Dominus infirmitati nostrae consuluit, quo nos familiariter doceret, se non cibum modo animis nostris, sed potum quoque esse, ne alibi quam in eo solo ullam spiritualis vitae partem quaeramus. 5

M. An utroque uti peraeque omnes absque exceptione debent?

P. Ita fert Christi mandatum: qui ullo modo derogare, aliquid contra tentando, summum est nefas.

M. Solamne eorum, quae dixisti, beneficiorum significationem habemus in coena, an illic re ipsa nobis exhibentur? 10

P. Quum Dominus noster Christus ipsa sit veritas, minime dubium est, quin promissiones, quas dat illic nobis, simul etiam impleat, et figuris suam addat veritatem. Quamobrem non dubito, quin sicuti verbis ac signis testatur, ita etiam suae nos substantiae participes faciat, quo in unam cum eo vitam coalescamus. 15

M. Verum, qui hoc fieri potest, quum in coelo sit Christi corpus: nos autem in terra adhuc peregrinemur? ¹⁾

P. Hoc mirifica arcanaque spiritus sui virtute efficit: cui difficile non est sociare, quae locorum intervallo alioqui sunt disiuncta. 20

M. Ergo nec corpus in pane inclusum esse, nec sanguinem in calice imaginariis?

P. Nequaquam. Quin potius ita sentio, ut veritate potiamur signorum, erigendas esse in coelum mentes, ubi Christus est, et unde eum exspectamus iudicem et redemptorem: in his vero terrenis elementis perperam et frustra quaeri. 25

M. Ut in summam colligamus quae dixisti: duas in coena res esse asseris: nempe, panem et vinum, quae oculis cernuntur, attrectantur manibus, percipiuntur gustu: deinde Christum, quo interius animae nostrae, tanquam proprio suo alimento, pascuntur. 30

P. Verum, et eo quidem usque, ut corporum etiam resurrectio illic nobis, quasi dato pignore, confirmetur: quum et ipsa vitae symbolo communicent.

M. Quis autem rectus erit huius sacramenti ac legitimus usus?

P. Qualem Paulus definit: ut probet se ipsum homo, priusquam eo accedat. 35

M. Quidnam in hac probatione inquiret?

P. Num verum sit Christi membrum.

M. Quibus ad eius rei notitiam argumentis perveniet?

P. Si vera sit poenitentia fideque praeditus: si proximos sincero amore prosequatur: si animum ab omni odio malevolentiaque purum habeat. 40

M. Num perfectam in homine tum fidem, tum caritatem exigis?

P. Utramque sane integram et ab omni fuco vacuam esse convenit. Verum frustra exigatur tam absoluta numeris omnibus perfectio, in qua nihil desideretur, quando tanta nunquam in homine inveniri poterit. 45

M. Non ergo ab accessu nos arcet imperfectio, qua adhuc laboramus.

P. Quin potius, si perfecti essemus, nullum amplius usum inter nos

¹⁾ Ed. pr.: „peregrinamur“.

haberet coena: quae sublevandae nostrae imbecillitati adminiculum esse debet ac imperfectionis subsidium.

M. Nullumne praeterea alium finem propositum habent duo haec sacramenta?

5 P. Sunt etiam professionis nostrae notae et quasi tesserae quaedam. Illorum enim usu fidem apud homines nostram profiteamur, et testamur nos unum habere in Christo religionis consensum.

M. Si quempiam contingeret eorum usum aspernari, quo loco habendus esset?

10 P. Haec vero obliqua esset Christi abnegatio. Certe qui talis est, quum se christianum confiteri non dignetur, indignus est, qui inter christianos censeatur.

M. Satisne est, in totam vitam utrumque semel recepisse?

P. Usque adeo sufficit unus baptismus, ut repetere fas non sit.

15 Coenae autem diversa est ratio.

M. Quod est discrimen illud?

P. Per baptismum nos adoptat, et in ecclesiam suam allegit Dominus, ut pro domesticis nos exinde habeat. Postquam nos adscripsit in numerum suorum, per coenam testatur, de nobis continenter alendis

20 curam se habere.

M. Promiscuene ad omnes pertinet tam baptismi quam coenae administratio?

P. Eorum, quibus mandatum est publicum docendi munus, propriae sunt istae partes. Sunt enim res inter se perpetuo nexu coniunctae, 25 pascere ecclesiam salutis doctrina, et sacramenta administrare.

M. Possisne mihi scripturae testimonio id comprobare?

P. Baptisandi quidem mandatum Christus peculiariter apostolis dedit. In coenae celebratione exemplum suum iussit nos sequi. Referunt autem evangelistae, ipsum in ea distribuenda publici ministri fecisse officium.

30 M. Verum, debentne pastores, quibus commissa est dispensatio, passim omnes et absque delectu admittere?

P. Quod ad baptismum pertinet, quia non nisi infantibus hodie confertur, discretio locum non habet. In coena vero cavere debet minister, ne cui ipsam porrigat, quem indignum esse palam constet.

35 M. Cur id?

P. Quia non sine contumelia et profanatione sacramenti fieret.

M. Atqui, nonne Iudam, quamlibet impius esset, eius communione dignatus et Christus?

40 P. Fateor: quum adhuc occulta foret eius impietas. Tametsi enim Christum non latebat, nondum tamen prodierat in lucem, notitiamque hominum.

M. Quid ergo hypocritis fiet?

P. Eos, tanquam indignos, arcere pastor non potest: sed supersedere debet, quousque eorum nequitiam, ut hominibus innotescat, Deus 45 revelaverit.

M. Quid si quempiam ipse indignum noverit, aut fuerit admonitus?

P. Ne quidem ad eos communione abdicandos foret satis: nisi legitima cognitio, ecclesiaeque iudicium accedat.

M. Certum ergo gubernationis ordinem constitutum in ecclesiis 50 habere operae pretium est.

P. Verum est: nec enim aliter bene moratae sunt, nec rite compositae. Haec autem ratio est, ut deligantur seniores, qui morum censurae praesint, cavendisque offendiculis invigilent: et quos agnoverint recipiendae coenae nequaquam esse capaces, nec admitti quidem posse quin sacramentum polluatur, eos a communicatione reiiciant.
